

OOSTVLAAMSCHE

Z A N T E E N

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen
en van de Dienst voor
Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen

43^e Jaargang
Nr. 2-3 - 1968
maart - juni

DRUK. V/H AD. HOSTE. N. V.
GENT

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamsche Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 150 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 35 F per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen : 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES : 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs : 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F)
5. Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J LAUREYS (50 p.). Prijs : 50 F (leden 32 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs : 40 F (leden 24 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
8. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs : 100 F (leden 60 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs : 12 F (leden 8 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr DE COSTER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
12. Pastoor Constant Duvallers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs : 25 F (leden 15 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs : 25 F (leden 15 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 25 F (leden 15 F)
15. Een Teerlingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 25 F (leden 15 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 60 F (leden 35 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs : 65 F (leden 40 F).
18. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs : 230 F.
19. Doods-, Begravenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs : 90 F (leden 55 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 100 F (leden 60 F).
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 40 F (leden 25 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 125 F (leden 80 F).
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 100 F (leden 100 F).
24. Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal, door R. VAN DER LINDEN en G. SIMONS (avec un résumé en français) 42 blz. Prijs : 55 F (leden 35 F).
25. Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. DEPRAET. 1966, 58 blz. (rijk geïllustreerd). Prijs : 65 F (leden 40 F).
26. Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 275 F (leden 190 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent Voor het buitenland + 10 F portkosten.

UITVERKOCHT zijn thans : Herdenkingsalbum Alf. de Cock — Het Strodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese Bibliografische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Franckische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof — De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e n 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis : Volkskundige Kalender . . . door F.M. Olbrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. VERMEULEN — E. Van den Driessche, Schilder van ons Volksleven, door R. van der Linden.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 150 F; gezinslid : 50 F (zonder tijdschrift); buitenland : 175 F; beschermend lid : 300 F; steunend lid : 500 F. Abonnement op Oostvlaamsche Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, verenigingen, enz.) : 175 F (buitenland : 200 F) per jaargang.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, Zottegem
 Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.
 Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Uitgave met steun van de Universitaire Stichting, Brussel

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

R. VAN DER LINDEN : In memoriam Fernand Van Es	42
Idem : In memoriam Marcel De Paepe	46
L. HOSTE : Het Heemkundig Museum te Deerlijk	47
M. DAEM : Groei en bloei van de Oostvlaamse reuzen	50
R. VAN DER LINDEN : Een rasecht type uit Zottegem	67
Idem : Onbekende bedevaartprent van St.-Hubertus te St.-Maria-Oudenhove	71
Zoeken en Zanten	
Gent. Nog de herberg « Marthabeen ». — St.-Martens-Latem. Geitenkeuring. — Kalenders met volkskundige waarde : Brussel. Antwerpen. Leuven. Wetteren. Gent. — Nieuwjaarskaarten en -geschenken. Eksaarde. Huwelijksgebruik. Zottegem. Volksgeneeskunde. Ede. Opschrift bij de Grensbolders. Aaigem, en Laame. Volksgeloof. Onkerzele. Zoektocht naar de schat van Jan De Lichte. Appelterre en omgeving. Zegswijzen in verband met Jan De Lichte. — Gedicht over Bolders.	78
Prijsvraag Alfons de Cock 1969 : Volksletterkunde	84
Boekbespreking	
De Nederlandse boerderij in het begin van de 19e eeuw. Rüdger Sperber : Die Nebenflüsse von Werra und Fulda bis zum Zusammenfluss. Jozef Weyns : Vlaamse hoeven, vorm en sfer. Roger De Backer : Campo Santo St.-Amands- berg. John Jacoby : Wie nooit gezondigd heeft... Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Deel III. Rond den Heerd 1865-1902 door Dirk Callewaert. Deel IV. A. Grootmoederken 1842. Wodana 1843 door K.C. Peeters. Deel IV. B. Tijdschriften met Museum in de titel door L. De Wit. Deel V. West- vlaamse Tijdschriften door Chris Vercurysse.	86
Dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen	
G. SIMONS : Leven en bedrijf van een achttiende-eeuwse misdadiger : Jan De Lichte. II	95

**Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.**

In memoriam

FERNAND VAN ES

Gent 19 april 1893 – Haaltert 17 februari 1968

« De studie van de volkskunde leerde me beseffen, dat alle mensen broeders zijn, omdat de menselijke psyche in haar essentie overal dezelfde is, zowel bij de primitieve als bij de beschaafde. Ze heeft me geleerd ook verdraagzaam en humanistisch te denken en te handelen en te leven naar Kristus' stelregel: Bemin uw evennaaste gelijk u zelf! » F.V.E.

Mijn eerste briefwisseling met Fernand Van Es dateert van 1937. Mijn laatste ontmoeting met hem vond plaats in het rusthuis St.-Anna te Haaltert veertien dagen vóór zijn zo onverwacht overlijden. In de loop van de laatste vijftien jaren hebben we elkaar vaak gezien en telkens bevestigde en versterkte onze erevoorzitter de indruk die ik had gekregen na het lezen van de eerste brief en na de eerste kontaktnaam. Hij was rijk begaafd, evenwichtig, offervaardig en bereidwillig. Zijn gedrongen, rustig, minutieus schrift wees op een geest die bestendig en bedachtzaam werkte en tevens rusteloos vorste naar diepere oorzaken en verdere ontdekkingen, die een artikel, een onderwerp, een ontwerp, een vraagstuk, een recensie in een totaal kader zag of zocht. Hij bleef zijn leven lang de bedaarde man, daad- en dienstvaardig, zoals men er minder en minder aantreft, die zich vol toewijding voor zijn kleine familie opofferde, die zich vol geestdrift en onbaatzuchtig voor zijn omgeving en de gemeenschap inspande. Hij werkte met gewisse regelmaat, dag bij dag, voor zijn talrijke opzoekingen en voor de velen die inlichtingen, hulp en raad vroegen. Hij ging en stond immer rechtop, gelijkmatig in zijn streven voor zijn gezin, in het vellen van een oordeel over personen, toestanden, studies, in het verstrekken van richtlijnen voor het werk van anderen.

Zijn ouders woonden te Gent in de Heirnislaan, waar ook de familie Celis-Steyaert gevestigd was. Het lot leidt langs grillige wegen. Fernand Van Es en Gabriel Celis die tussen de jaren twintig tot vijftig een eersterangsrol zouden spelen in het kader van de volkskunde, ravotten en speelden samen tijdens hun prille jeugd in dezelfde straat. Als leerling van het Koninklijk Atheneum te Gent leerde Fernand Van Es daar Paul de Keyser kennen.

Zijn vader, een staatsambtenaar, bestemde zijn beide zonen voor de staatsdienst. Fernand, de jongste, behaalde in 1912 met grote onderscheiding het diploma van geaggregeerd leraar van het M.O., letterkundige vakken. Als interimaris verhuisde hij achtereenvolgens naar de Rijksmiddelbare School te Brugge, Blanken-

berge, La Louvière, Antwerpen. De oorlog bracht hem naar twee fronten : in augustus 1914 was hij ingelijfd bij het ambulantiekorps van de eerste legerdivisie als brankardier; in september 1915 vertrok hij als onderofficier-verpleger naar Afrika, waar hij actief deelnam aan twee veldtochten : Tabora en Mahenge; in de lessen van de Militaire School klinken deze namen nog als een klok.

In 1919 verscheen zijn relaas : « De Rol der Belgen in Afrika gedurende de Wereldoorlog ».

Na de demobilisatie zond het ministerie hem achtereenvolgens naar de R.M.S. te Sint-Niklaas (1919-1920) — hij huwde op 7 augustus 1920 met mejuffer Maria Stevens uit deze stad —, naar de Pupillenschool te Aalst (1920-1933), de R.M.S. te St.-Niklaas (1933-1934) als directeur naar de R.M.S. te Halle (1934-1938) en de R.M.S. te Lokeren (1938-1948). Op 1 mei 1948 ging hij als gepensioneerde op rust (bestond dit woord voor hem?) te Aalst.

Tijdens zijn studentenjaren hadden de lessen van O. Van Hauwaert, Mts. Basse en Lambrecht Lambrechts, de kontakten met Maurits Sabbe, Victor de Meyere en Prof. J. Vercoullie hem het belang en de betekenis van het volksleven en van de volkskunde aangetoond.

In 1914 reeds publiceerde hij een studie over Philips van Marnix, Heer van St.-Aldegonde, als Opvoedkundige. In 1923 verscheen « Taalbloei. Woordvorming. Homoniemen. Paroniemen. Synoniemen. Verkeerde uitdrukkingen. Woordfamilies. Spreekoefeningen. Spreekwoorden ». Hij toonde daar zijn voorkeur voor de studie van het gesproken woord, uit de volksmond opgevangen, van uitdrukkingen en spreekwoorden.

Na dit sober overzicht van de levensloop volgt een kiese, maar ontzaglijke taak : de verdienste en waarde van Fernand Van Es belichten in het kader van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. Een uitvoerige studie nopens de volkskunde in onze provincie zou amper volstaan om zijn rol volwaardig aan te tonen. Onze erevoorzitter is immers een der medestichters van de Bond. Na de eerste wereldoorlog ontstond in Brabant een Provinciale Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen; vier jaar nadien volgde Antwerpen dit voorbeeld. Kon Oost-Vlaanderen achterwege blijven? In 1925 vroeg een Brusselse letterkundige in een Franse krant naar de stand van de volkskunde in onze provincies. Gabriël Celis en Fernand Van Es reageerden. Prof. de Keyser las hun inzending en verklaarde, dat de krachten in onze provincie moesten gebundeld worden. De wagen was aan 't rollen. In 1926 was Pol de Mont voorzitter van de sectie Volkskunde in het Filologenkongres te Gent. Zijn sekretaris, Fernand Van Es, kwam in het programmaboekje met het voorstel voor de dag : « Over het stichten van een Vereniging voor Folklore in Oost-Vlaanderen (met opzoekingsdienst, bibliotheek, eigen tijdschrift, enz.) ». Het kongres rekende de stichting tot een van zijn wensen. Het bleef geen wens. Op 2 mei 1926 komt de Bond tot stand met het doel de studie van de volkskunde te bevorderen en alle belangstellenden uit de provincie te bundelen. De middelen tot het doel zijn : een systematisch onderzoek van de volkskundige verschijnselen in Oost-Vlaanderen, de inrichting van een volkskundig

museum te Gent, van tentoonstellingen met volkskundig karakter, de uitgave van een tijdschrift « Oostvlaamsche Zanten ».

Tijdens de stichtingsvergadering stelt men een verzoekschrift op, bestemd voor het provinciaal bestuur om een « Provinciale dienst voor folkloristische navorsingen » te bekomen, in de aard van die in Antwerpen en Brabant. Het bestuur weigert en de Bond besluit, niettegenstaande de zeer geringe geldmiddelen, de taak en de werkzaamheden van zulkdanig organisme op zich te nemen en steekt onmiddellijk van wal met de uitgave van Oostvlaamsche Zanten. In juli 1926 verschijnt reeds het eerste nummer, gedrukt op zestien bladzijden. In hetzelfde jaar verhuist het Oudheidkundig Museum van de Lange Steenstraat naar de Bijloke. Het stadsbestuur van Gent verleende aan de Bond de toelating om over het gebouw in de Lange Steenstraat, de gewezen kerk van de Geschoeide Karmelieten te beschikken, om er een volkskundig museum in te richten. Bij de Gentse feesten in 1927 had er een algemene tentoonstelling plaats; de inrichters verkochten meer dan zesduizend toegangkaartjes! Het tijdschrift betekende geen doorbraak in de provincie. Tentoonstellingen zouden de doorbraak in Gent beduiden. In '28 volgde een tentoonstelling gewijd aan het volkstoneel, in '29 aan de begijnhoven.

Beduidde dit de pionierstijd? Wie was pionier? Fernand Van Es was sekretaris van de jonge Bond, was redakteur van het nieuwe tijdschrift. Vermoedt elk van ons, welk een werk deze voorman vanaf het eerste ogenblik heeft geleverd? Moeilijk althans. In 1928 had op initiatief en onder leiding van de Bond een Alfons de Cockhulde plaats te Herdersem en te Denderleeuw. In het geboortehuis van de stichter der Volkskunde in Vlaanderen kwam een gedenkplaat. In Denderleeuw rees een monument naar het plan van architect Clemens Trefois. Fernand Van Es was de ziel van de hulde en zorgde voor het herdenkingsalbum. De herdenking was basis en vertrekpunt voor de tweejaarlijkse prijsvraag : « Alfons de Cock ».

Sinds 1926 heeft Fernand Van Es dag bij dag en jaar bij jaar voor de Bond gezorgd en gezwoegd. Een sekretaris zorgt voor organisatie en propaganda, maar tegelijk zorgde hij voor wetenschappelijke bijdragen.

Hij vertrekt in de tweede jaargang met Volkshumor : Lijst der reeds aange-tekende en verzamelde Bij- en Spotnamen van Oostvl. gemeenten. Lijst der reeds aangetekende en verzamelde spotgezegden en -rijmpjes op Oostvl. gemeenten. Gebak krijgt zijn aandacht : Fietemarullen, Geutelingen, Schietspoelen. Hij zorgt voor bio- en bibliografische nota van Isidoor Teirlinck, Pieter Van den Broeck, E.H. Gabriël Celis, Jozef Vermeulen. Intussen levert hij tientallen bijdragen, wint een de Cockprijsvraag met « Waas Sagenboek », stelt tweemaal een « Inhoudstafel » op « Oostvlaamsche Zanten », voor 1926-1950 en 1950-1960. Hij leverde een waardevolle « Oostvlaamse Folkloristische Bibliografie » vanaf de XVIe jaargang, 1941, voerde een enquête « Moederdag en Vaderdag in Vlaanderen », schreef meer dan tweehonderd recensies, werkte mede aan « Biekorf », « Brabantse Folklore », « Echo du Katanga » (weekblad in Elisabethstad), « Eigen Schoon en De Brabander », « Eigen Volk », « De Gazet van Aalst », « De Gazette van Gent », « Heemkunde », « De Kleine Vlaming », « Het Laatste Nieuws », « Ons Blad », « De Toerist »,

« Toerisme », « De Volksgazet ». « Volkskunde », « De Volksstem », « Winterhulp », « De Zweep ».

In 1956 kwam de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde tot stand en verving de Nationale Kommissie voor Folklore en de Kommissie voor het oude Volkslied. Van af het begin tot in 1962 maakte hij als zeer gewaardeerd lid deel uit van de Koninklijke Kommissie voor Volkskunde.

Fernand Van Es speelde een eersterangsrol van 1926 tot 1961, gedurende ongeveer tien jaar als sekretaris, twintig jaar als voorzitter, veertig jaar als redakteur. In 1962 trok hij zich terug om zich in weergaloze toewijding op te offeren voor zijn zwaar zieke echtgenote. In de loop van de voorbije winter bezocht ik hem herhaalde malen voor de samenstelling van de Volkskundige Nederlandse Bibliografie, voor Oostvlaamsche Zanten.

Hij is plotseling haast overleden, zacht, rustig zoals hij leefde, maar met een berg verdiensten die wij nauwelijks kunnen vermoeden en overschouwen.

Wij betuigen aan de beproefde echtgenote, aan zijn familie Directeur en mevrouw Jan Van Es-Stevens ons diepdoorvoelde medeleven in hun leed.

Beste Erevoorzitter Fernand Van Es, uw beeld blijft gegrift in de geest en het hart van degenen die met U hebben samengewerkt, van de velen die genieten van uw bestendig zoeken, zorgen en vorsen, van uw vruchtbare werkkraft. Uw dankbare vrienden, de volkskundigen vergeten u niet!

Renaat van der Linden

NINOVE. — In memoriam Marcel De Paepe (Ninove 13 oktober 1902 - 2 november 1967)

Deze knappe toneelauteur, inspekteur bij de Maatschappij A.G., speelde een vooraanstaande rol in het cultureel leven van zijn geboortestad. Hij schreef in O. V. Z. over « volksliederen » en « Feesten en stoeten in vroegere dagen te Ninove »⁽¹⁾. Hij publiceerde een dertigtal toneelwerken, o.a. « De Filozof van Haagem », operette in drie bedrijven naar het boek van Jef Scheirs, op muziek van A. Moortgat; « In 't koekebakkeland van de kabouters », « Van Sint-Pieter en de zatterikken », twee sprookjes, enz. In het weekblad « De Denderklok » te Ninove verschenen van zijn hand « Ninoofse Typen », « Het schoon verlangen van de koster », « De Sinterklaas van Polleken », en andere verhalen met folkloristische inslag. Wij bieden de familie onze oprechte deelneming aan. R.v.d.L.

(1) O V Z II (1927) 24-26; VII (1932) 8-13. In memoriam ook in De Denderklok, Ninove, 11 november 1967.

Het Heemkundig Museum te Deerlijk

Reeds geruime tijd had de heer Leon Defraeye, eerste-schepen te Deerlijk, me uitgenodigd voor besprekingen in verband met zijn museum aldaar. Een paar dagen vóór nieuwjaar ben ik erheen gereisd, nieuwsgierig en toch reeds half-en-half overtuigd van wat ik ging te zien krijgen⁽¹⁾. Want Defraeye kende ik uit zijn artikels in onze Oostvlaamsche Zanten. Daarenboven wist ik dat hij zeer gunstig aangeschreven staat als volkskundige uit West-Vlaanderen, waar hij zich sinds 1928 interesseert voor geschied- en volkskundige opzoekingen⁽²⁾.

Mijn voorgevoelens werden bewaarheid.

Vooreerst werd ik prinselijk ontvangen door de heer Defraeye en zijn echtgenote. « Vlaandren, o welig huis waar we zijn als genoden aan rijke taeflen »... Daarenboven zag ik Deerlijk en zijn gemeentelijk heemkundig museum in het Gaverdomein. Het heeft me alles fel bezielde. Deerlijk, gemeente met een tienduizend inwoners, ligt dicht bij Kortrijk. Het stond bekend als Trelleghen - (1063), Derlijk (1287), Deerlicke (15e eeuw) en het bestond zeker reeds in de zevende eeuw, aangezien omtrent 654 een eerste parochiekerk werd opgericht ten tijde van de H. Amandus⁽³⁾. Het is een gemeente bestaande uit twee kernen : de biezonderste, de noordelijke, rondom de H. Columbakerk gelegen, een kleiner kern ten zuiden : St.-Lodewijk. De niet zo ver afgelegen Leie enerzijds en de Gaverbeke en Slijbeke anderzijds hebben er oorspronkelijk een landbouwgemeente van gemaakt, waar graan- en vlasteelt bloeiden. Tegenwoordig is het tevens een nijverheidsgewest geworden met tapijt-, hout- en meubelbedrijf. Men heeft steeds van aanpakken geweten in deze typische Zuid-westvlaamse gemeente. Dat is nu meer het geval dan ooit. De heren van Deerlijk hadden vroeger hun kasteel op de Assendries. In de eerste helft van de negentiende eeuw werd te Deerlijk een ander kasteel opgericht, een bakstenen bouwwerk in neo-gotiek, het Gaverdomein. De laatste eigenaar was Vercruysse-de Solart, wiens wapenschild naast de schilden van Oosten West-Vlaanderen en Henegouwen op de ramen aldaar te zien zijn. In 1956 heeft het vooruitziende gemeentebestuur dat domein gekocht met het doel er een recreatieoord van te maken voor mensen van om het even welke leeftijd. In 't goede seizoen moet het er heerlijk zijn! Ouderen kunnen er wandelen, tennissen of miniatuurgolf spelen, er een pint drinken of gebeurlijk, uitstekend dineren in een geraffineerd milieu. Een rolschaatsbaan, glijbanen, molens, zand- en plonsbakken en nog heel wat staan klaar voor de jongeren en de jongsten. Sinds Pasen 1957 werd dat domein officieel in gebruik genomen. Ondertussen installeerde de plaat-

(1) Zie o.m. O V Z XVII (1942) 110-112; XXIII (1947) 48.

(2) L. Defraeye was waarschijnlijk de eerste geschiedschrijver over Zoutenaai, waardoor hij trouwens ereburger werd van de kleinste gemeente van België. Over Deerlijk schreef hij meer dan twintig bijdragen.

(3) EUG. DE SEYN, « Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische Gemeenten ». Turnhout, s.d., 282.

selijke ornitologische vereniging er uitgebreide volières met wetenschappelijke doeleinden.

In dat paradijs van grasperken, vijvers, struiken en hoogoptorende bomen rijst het Gaverkasteel. Op de tweede verdieping van dat gebouw groeien stuk per stuk de kollekties van het gemeentelijk heemkundig museum uit tot een der aantrekkelijkheden van Deerlijk.

Thuis begon Leon Defraeye in 1928 een archiefverzameling aan te leggen, gevolgd door een verzameling van heemkundige voorwerpen in 1932. Het zal een behoorlijke hoeveelheid geweest zijn en hier moeten we tevens mevrouw Defraeye in onze hulde betrekken, want om in dergelijke omstandigheden een huis ordelijk te houden, moet men over heel wat liefde en stoïcijns geduld beschikken.

Het levensdoel van Defraeye werd werkelijkheid, toen burgemeester Albert Windels hem de gelegenheid schonk èn archief, èn voorwerpen onder te brengen in het Gaverkasteel.

Na een oproep in de plaatselijke pers in 1964 en een goed gevoerde propaganda kwamen er talrijke schenkingen de kollekties aanvullen : schriften, foto's, oorlogs-volkskunde, gilde- en fanfarerelieken, huishoudelijke voorwerpen, arbeidsalaam en dergelijke.

Ondertussen kocht het gemeentebestuur ook voorwerpen. Op initiatief en onder leiding van Defraeye werd het museum ingericht, heel wat problemen van museologische aard werden opgelost.

In hetzelfde jaar kon het museum worden opengesteld. Gemeenteraad en pers waren present en ruim duizend bezoekers gingen de foto's, de geschriften, de publikaties, de knipsels, de oude vlaggen, schilderijen, wapenschilden, beelden,

fanfare-, gilde- en toneelherinneringen, het oude alaam van vlasbewerkeren en strodekkers en nog zoveel bekijken, bespreken en bewonderen.

Eind 1967 kon Defraeye me tonen hoe dat alles reeds was uitgegroeid tot een zestal sekties. Vooreerst is er zijn letterkundig archief over Renier, Hugo Verriest en René De Clercq, verzameling waarin we de heemkundige en geschiedkundige

vorser ontdekten. Verder zijn er de afdelingen : «Deerlijk in beeld», «Portrettengalerij», «Spelen», «Gebruiksvoorwerpen» en «Nijverheid en landbouw». De onvermoeibare schepen-konservator wist me ook te vertellen dat hij reeds bezig was een inventaris op te stellen en dat er zowat vijfhonderd voorwerpen beschreven waren op steekkaarten. Wie museumwerk kent, weet welke arbeid daar in steekt.

Op één mei is er steeds een textielfeest te Deerlijk. Sinds de opening van het museum kwamen er telkens op die dag een achthonderd bezoekers.

Het gemeentebestuur is trouwens van plan het Gavermuseum ook 's zomers, 's zondags voor een paar uur open te stellen. Wenst men er op een weekdag even binnen te gaan, dan zal dat ook kunnen, indien men het tijdig aanvraagt. Het loont zeker de moeite tijdens de aanstaande toeristische periode Deerlijk en zijn Gaverdomein te gaan bewonderen.

Daar is tevens nog de H. Columbakerk waarin een schoon middeleeuws retabel hangt uit het eind van de vijftiende, begin zestiende eeuw, met uitbeelding van het leven van de martelares, de H. Columba. Van een onbekende kunstenaar, is het waarschijnlijk één der kunstobjekten, ontsproten uit het vaardige genie van een Brabants retabelbeeldhouwer.

Toen ik 's avonds terug op de trein zat, moest ik onwillekeurig denken aan andere Vlaamse gemeenten : o.m. Nevele en Wachtebeke, waar respectievelijk Janssens met zijn « Rietgaverstedemuseum » en P. De Meyer met zijn « Marquettmuseum », even grote idealisten als L. Defraeye, de heem- en volkskunde dienen.

We kunnen met de Deerlijkse dichter P. J. Renier beamen :

« Neen, Deerlijk zal niet deerlijk blijven,
schoon dat altijd Deerlijk is ... »

L. HOSTE

Groei en bloei van de Oostvlaamse reuzen

In de rubriek Zoeken en Zanten van jaargang 1967 hebben wij niets gepubliceerd over de reuzen. Dit stilzwijgen mag geenszins uitgelegd worden als zou het jaar 1967 van weinig betekenis geweest zijn; wel integendeel! Het jaar 1967 is een echt reuzenjaar geweest. We voelen ons zelfs verplicht een reuzenbijdrage te wijden aan het wel en wee van onze Oostvlaamse reuskens gedurende het verlopen jaar.

AALST

We hebben de eer en het genoegen de stad Aalst vooraan te mogen plaatsen. De eer, omdat Aalst een keizerlijke stede is; het genoegen, omdat Aalst dé karnavalstad is met een nationale en internationale faam. Het moet ons dan ook geenszins verwonderen dat de nieuwe reus, gekreëerd in 1967, zijn ontstaan te danken heeft aan een Aalsterse karnavalgroep, De Lachers.

De nieuwe reus heet Vosse Kilo. Vanwaar komt die zonderlinge naam? Vanzelfsprekend heeft die naam iets te zien met een reuzenprestatie, een gebeurtenis die niet behoort tot het alledaagse leven van de mens. Vosse Kilo is de kampioen bloedgever uit de streek. Tijdens een T.V.-uitzending « Op de man af » zagen we Vosse Kilo in levende lijve op het kleine scherm. In ruil voor de vele liters bloed die hij geschonken heeft, kreeg hij een tiental tonnekens bier. Een mooi geschenk voor Vosse Kilo in compensatie voor de ontstane leemten aan vloeistof. Als mens én als volkstype werd Vosse Kilo uitgekozen door De Lachers om een nieuw reuzenfiguur uit te beelden. In 't burgerleven noemt men hem Frans Breckpot. Hij verblijft te Aalst.

De nieuwe Aalsterse reus, werd op Aalsters uur, met plechtige stem officieel voorgesteld door schepen Van Sinay aan de verschillende karnavalgroepen. Vosse Kilo trad de eerste maal op in de karnavalstoet 1967 te Aalst.

De reus werd ontworpen en gekonstrueerd door de humoristische groep De Lachers. Hij is gebouwd uit ijzer en staal — een reuzengewicht van 350 kg. — en wordt op een kleine personenwagen vervoerd. Het hoofd is vervaardigd uit polyester en werd geboetseerd door kunstenaar Jef Van Den Steen. De jas werd geknipt uit 25 meter textielstof. In de kavalkade stapte de reus op in groot ornaat, omgeven door De Lachers. En zoals het voor een goede baby past, werd Vosse Kilo gedurende de karnavaldagen vroeg in bed gestopt. Men vond geen baby-sitter die groot genoeg was om op hem te letten. En wanneer Vosse Kilo aan 't slapen was, verschenen De Lachers in hun tweede gedaante. Getooid als zigeuners trokken ze door de stad en brachten de stemmige noot in de keizerlijke karnavalstad. Aalst is een reus rijker geworden.

DENDERHOUTEM

Het is zeer eigenaardig te constateren, dat het communicatie-medium T.V. ook invloed heeft op het ontstaan van reuzen. De studie van de moderne volkskunde moet deze evolutie op de voet volgen. Een eerste voorbeeld daarvan hebben we kunnen vinden in de T.V.-uitzending « Op de man af », die aanleiding gaf tot de creatie van Vosse Kilo.

Een tweede voorbeeld van interventie van de T.V. in het ontstaan van reuzen noteren we voor de reus van Denderhoutem. T.V.-kijkers herinneren zich wellicht nog het programma « Spelevaren », uitgezonden door B.R.T. begin 1967.

Onder het motto « Wat is uw hartewens? » bracht de Hr. Willy Provoost, voorzitter van de toneelbond « Hand in Hand » uit Denderhoutem, een zeer bijzondere wens op het voorplan. Hij vertelde dat hij een reuzenkop vervaardigd had. Het lijf ontbrak nog om er een echte reus van te maken. Kortom, het hele geval heeft veel gelijkenis met de titel van het kluchtspel « De man zonder lijf » van Herman Teirlinck.

Pas was de hartewens de ether ingestuurd of daar werd onmiddellijk op geantwoord. Het feestcomité van Mariakerke (O.VI.), wijk Kolegem, zou zorgen voor de romp van de reus te Denderhoutem. En zo kwam het, dat op 13 mei 1967 een hartewens in vervulling ging. De Hr. Van Cauwenberghe, mandevlechter te Kolegem, was de realisator van het lichaam. Of hij in de borstkas een reuzenrib voorzien heeft waaruit eventueel een reuzin zou kunnen gemaakt worden hebben we niet kunnen achterhalen. De bakermat van de reus van Denderhoutem ligt te Mariakerke (O. VI.).

De officiële doopplechtigheid greep plaats te Denderhoutem op zondag 2 juli, waar hij de naam kreeg van Free de Turfboer, ereburger van Denderhoutem. Een fantastische suikerworp besloot de doopplechtigheid op het dorpsplein. Free werd als eerste ereburger in het gulden boek van de gemeente ingeschreven. Reus Free werd verermerkt met het erekruis van de Bond der Denderhoutemse Bloedgevers.

De officieuze intrede van Free de Turfboer in de wereld van mensen en reuzen geschiedde tijdens de 6de Kolegemse lente-feesten te Mariakerke (O.VI.) op 13 mei.

Alles bij mekaar genomen een zeer eigenaardige geschiedenis. Een reus met twee vaders: de ene schonk hem zijn hoofd, de andere schonk hem zijn hart. Een sympathiek reuzengeval.

DENDERLEEUEW

In de jongste jaren kenden de lentefeesten te Denderleeuw een enorm succes. De lustrumviering in 1967 werd omgezet in een lentestoet, die aangekondigd werd als de reuze-reuzenstoet.

Denderleeuw behoort tot de gemeenten die naar het volksfeest grijpen om ambacht en nering te doen bloeien. Reuzenblikvangers, in de figuurlijke en letterlijke betekenis, worden hiervoor aangewend. Reuzin Manse kwam in het jaar 1962 ter wereld. Haar onschuldige blikken brachten menig jongman in verlegenheid en het hoofd op hol. Door vele mensenkinderen werd ze begeerd. En zie, wat gebeurde er? Gedurende de derde nacht van het lentefeest 1966 werd reuzin Manse geschaakt. De ontvoering uit het serail te Denderleeuw geschiedde met een stoutmoedigheid die vele gangsterdaden uit Chicago in de schaduw stelde. Terwijl het lentefeest volop aan gang was, verdween Manse uit de ouderlijke woning te Denderleeuw. De ontvoerders lieten geen sporen na.

Schaken en chantage plegen zijn twee begrippen die bij mekaar horen. Zulks was ook het geval te Denderleeuw. Het feestcomité ontsnapte niet aan dit boos manoeuvre. Een paar weken na de ontvoering van de reuzin, ontving het gemeentelijk feestcomité een dreigbrief. Hierin stond de losprijs vermeld voor reuzin Manse. Aangezien het hier een reuzin betrof was de losprijs zeer hoog geschat.

De ontvoerders lieten weten, dat Manseke zou terugkeren indien een officiële belofte werd afgelegd door het gemeentebestuur, waarin verklaard werd dat de reuzin in 1967 een vrijer zou krijgen. Het feestcomité gaf gunstig gevolg aan dit aanbod en beloofde een nieuwe reus. En zo komt het, dat men naar een man zocht voor Manseke. De ideale persoon met reuzekwaliteiten heeft men gesymboliseerd in reus Tist.

Op zaterdag 20 mei werd reus Tist officieel ontvangen op het gemeentehuis. Daar werd de verlovingsakte plechtig voorgelezen. De inhoud ervan luidt als volgt :

De vroede vaderen van Denderleeuw, doen kond aan alle goede lieden, dat heden op de 20ste dag der meiemaand ten jare 1967 is gekomen, voor ons Armand De Pelsmaker, burgervader, bijgestaan door alle de gemeenteraadsleden, — onze eerste schepen Paul Vander Niepen en de getuigen Piet Beekman, Marcel Cornelis en Jan Van Wesemael — ons voorstellende om tot inwoner onzer goede gemeente in te schrijven TIST, zonder verdere benaming, reuzegroot en welgemaakt, komende van Boven de Wind, langs Vadertje Dender.

Verder werden wij aangezocht onze toestemming te verlenen tot de verloving voor later huwelijk van de voornoemde TIST met onze reuzin MANSE DE SCHEEPTREKKERIN. Waarin na wijs beleid en overweging, eenstemmig onze goedkeuring hebben gegeven. Aldus besloten en besluiten wij, en hebben hierbij deze akte met onze handtekening bekrachtigd.

De burgervader

Eerste schepen

De getuigen

De verlovingsplechtigheid van reus Tist eindigde met een heildronk op de gezondheid van de verloofde reuzen. Tist bood zelf de wijn aan.

Na de verlovingsplechtigheid trok reus Tist met Manseke, begeleid door overheden, genodigden en kijklustigen, naar de wijk Malegem, de oudste wijk van de gemeente.

De feesttonen van deze lustrumviering waren nog niet uit de lucht of daar gebeurde weer iets zeer biezonder. Manseke werd voor de tweede maal ontvoerd. Snode handen roofden haar uit het gezelschap van haar verloofde Tist.

En de geschiedenis herhaalt zich. Schaken en chantage plegen. Weer werd een losprijs geëist voor haar vrijheid. De losprijs was : de belofte voor volgend jaar een reusken.

De lentefeesten gingen ook gepaard met nog twee andere belangrijke volkskundige manifestaties, nl. de verkiezing van de derde sloopstrektersprinses en de onthulling van een gedenkplaat aan de gewezen herberg « Bij de Schipperin ».⁽¹⁾

Het schaken van een reuzin is niets nieuw. Dergelijk feit hebben we reeds aangehaald in de gemeente Zelzate.⁽²⁾ De reuzin Eglina kwam terug uit het moederhuis met haar reuzentweeling.

Maar in Denderleeuw zijn de omstandigheden heel anders voor onze reuzen. Ze zijn nog niet gehuwd. Heel de geschiedenis van het schaken der reuzin Manse, de verlovingsplechtigheid van reus Tist, met daarbij de belofte over twaalf maanden een reusken te moeten hebben is een zeer ingewikkeld geval waarvan het kluwen alleen door een reuzenverstand zal kunnen ontward worden.

Nu zit reus Tist hele dagen te kijken op zijn verloofde Manseke. Hij zegt niets. Hij neuriet met weemoed in zijn hart het in 1967 bekende lied : « Ik heb zorgen! Ik heb zorgen! »

DRONGEN

De traditionele reuzenstoet op wijk De Roze hield stand tot 1965. Hij behoort thans tot het verleden. Het feestcomité is niet meer in de mogelijkheid de zware lasten te dragen van deze manifestatie.

(1) Malegem was het oord der sloopstrekters. Hier bleef de volkskunde van het oude ambacht het langst bewaard.

De onthulling van de gedenkplaat aan de woning van de schipperin werd bijgewoond door de Hr. R. van der Linden, voorzitter van de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen. Tot voor enkele jaren kwamen de mensen een pintje pakken of een kaartje leggen in de herberg « Bij de schipperin ». Het huis bleef bewaard, het is een laatste getuige van de vroegere sloopstrekkerij.

(2) O V Z XXXIII (1958), 182.

De reuzenfamilie, bestaande uit reus Bruno (1961), reuzin Rozalinde (1962) en reuzenkind Florinneke⁽³⁾ werd ondertussen veilig weggeborgen en in goede staat bewaard.

Reuzen komen ... en gaan. Dit heengaan is gelukkig geen vernietiging of verdwijning. Tijdens ons gesprek met de afgevaardigden hebben we gezien en gehoord met hoeveel liefde en toewijding er belangloos gewerkt werd aan en voor de reuzen. De wijk moet het nu stellen zonder reuzen.

GAVERE

De reuzenfamilie bestaat uit reus Tonus (1948), reuzin Tonia (1950), reuzenkind Nele (1955) en een zevental reuzenkoppen, lustige Tonussen.

Het artikel over de reuzen van Gavere, verschenen in ons tijdschrift⁽⁴⁾, eindigde met een tamelijke pessimistische noot. Zoals te Drongen, waren er onvoldoende financiële middelen om het volksfeest in stand te houden. Zouden de Gaverse reuzen eens herrijzen uit het oude gloriëtijdperk?

In 1958 werden de reuzen weggeborgen. Het reuzenfestival scheen tot het verleden te behoren. Reus Tonus werd ingeschreven als werkloze zonder steungeld. Gepromoveerd zijnde in 1952 tot Minister van de Folklore was zijn portefeuille zoek geraakt in 1958. Zijn staatsministerschap was een beletsel om aan zijn gade, reuzin Tonia, haar steungeld te geven van moeder aan de haard. Ze had geen haard meer op de Paardekouter, bijgevolg vielen die voordelen ook weg.

Financiële moeilijkheden, zo luidt de officiële verklaring, zijn oorzaak van het wegblijven van de reuzen. Of het nu de reuzen Tonus en Tonia waren, of het feestcomité van de Paardekouter die met die moeilijkheden te kampen hadden, hebben we niet verder onderzocht.

Na zeven jaar gedwongen rust kwamen de reuzen weer op het voorplan. Op zondag 25 juni 1967 kwamen de reuzen en de lustige Tonussen terug op straat. Het volksfeest van de Paardekouter beleefde een heruitgave van zijn vroegere glorie. Reuzen komen ... en gaan, maar hier kwamen ze terug.

(3) O V Z XXXIX (1964) 201.

(4) O V Z XXXX (1965) 128-133.

GENT

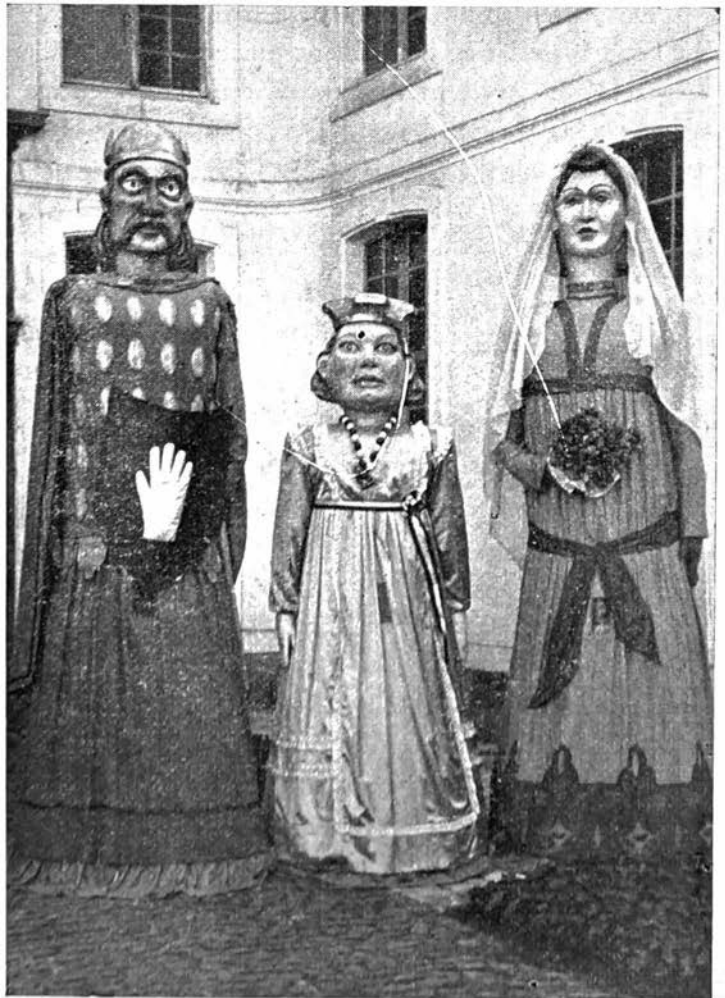
Wanneer we spreken over de Gentse reuzen, dan stellen zich velen de vraag : « Zijn de bestaande reuzen de oude reuzen van Gent? » Laten we daarop onmiddellijk antwoorden met te zeggen dat de huidige Gentse reuzen nieuwe creaties zijn. Ze zijn ontstaan na de tweede oorlog.

De vroegere ommegangsreuzen, die zeer bekend waren in de « Gentsen Ommeganck », verdwenen van het toneel in de 18de eeuw.

Laten we het voorlopig houden bij de nieuwe reuzen.

De Gentse reuzen hebben hun moderne verrijzenis te danken aan het privé-initiatief. Wijlen schepen Jos. Vermeulen was de promotor om aan de Fiere Stede haar aloude reuzenglorie te schenken.⁽⁵⁾

In België bekleedt Gent de eerste plaats als kroostrijk reuzengezin. Toen de eerste oorlogsweeën achter de rug waren, en de roes van de bevrijding naar gezonde nationale burgerzin zocht, rezen de reuzen met tientallen uit de grond. Gent bleef ook niet gespaard van die zin voor civisme gekoppeld aan het volksleven.

Hertog Carinus,
Gandatje,
Gorduna.

Cliché Federatie Toerisme.

(5) Jos. VERMEULEN, De Gentse Reuzen. Oost-Vlaanderen, tweemaandelijks Tijdschrift voor Toerisme in Oost-Vl., IV (1955) 97-99.

In 1947 startte te Gent de Grote folklore- en handelsstoet, georganiseerd door de Federatie der Handelaars van Gent. Vijf personages uit de Gentse geschiedenis zagen dan het levenslicht : Carinus, Gorduna, Arnulf, Lutgart en Wicman.

Toen men in 1951 het eerste lustrum vierde van de Gentse reuzenfamilie bestond het hele gezelschap uit vier groepen. De eerste groep symboliseert de stichters der stad Gent : Carinus, Gorduna en Gandatje, hun dochter. De tweede groep vertegenwoordigt het Romeinse duo: Nonkel Gaius en Tante Cesarine. Nonkel Gaius is niemand minder dan de veldheer Julius Cesar die onze gebieden veroverde. In de derde groep komen de Karolingers op het voorplan : Karlemanje en zijn neef en trouwe paladijn Roeland van Roncevaal. Als laatste groep citeren we de Arnulfiden, bestaande uit de reuzen Graaf Arnulf en zijn schoonzoon Wicman. Hij huwde de dochter van Graaf Arnulf, prinses Lutgart. Deze drie reuzen zijn het zinnebeeld van de heropstanding van Gent na de verwoesting door de Noormannen. Deze tien reuzen worden de Gentse reuzen genoemd omdat ze onder de auspiciën van het Stadsbestuur tot stand kwamen en werden gerealiseerd door de Federatie der Handelaars.

De reuzenfamilie van de Federatie groeide in 1952 aan met twee volkstypes, het Loze Vissertje en het Molenarinetje. Het is een prachtig vrijerspaar. Ze waren vergezeld van vier reuzenvissen, nl. een oranjekleurige zalm, een snoek, een groene tarbot en een bruine karper. De personages en vissen danken hun naam aan de straatnamen van de Heirniswijk.

Reus Karlemanje

Cliché Federatie Toerisme.

De leden van de twaalfkoppige reuzenfamilie slijten hun mooie levensdagen in het vroegere Museum voor Volkskunde, Lange Steenstraat. Ze behoren toe aan de Koninklijke Unie van de Middenstand. Ze praten onder mekaar over het verleden van de feest- en folklorestoeten. Netjes geborgen onder hun plastieken mantel genieten ze nu de onderhoudszorgen van de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen.

Naast de historische reuzen van de stad Gent, kennen we ook de historische wijkreuzen van de Aloude Dekenij der Sleepstraat. Deze twee reuzen, die voor het eerst opstapten in de Grote Folklore- en Handelsstoet van de Federatie der Gentse Handelaars (1947), dragen de mooie naam van aartshertogen Albrecht en Isabella. Ter herinnering aan een bezoek van de aartshertogen aan de parochies « Seles Kerst » of Heilig Kerst kwamen deze reuzen tot stand. Beeldhouwer Antheunis, inwoner van de wijk en kunstenaar met naam en faam, ontwierp de hoofden van de reuzen. Op de Expo 58 te Brussel, genoot het reuzenpaar een reuze-ovatie tijdens het reuzenfestival op de Heizel. Beide reuzen werden afgestaan aan de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen in 1966. Ze worden thans bewaard in het Museum voor Volkskunde.

Wellicht kan men de vraag stellen, waarom we de Gentse reuzen betrokken hebben in onze bijdrage over de groei en bloei van de Oostvlaamse reuzen. De Koninklijke Bond heeft thans de voogdij over de Gentse reuzen. De Bond zorgde in 1967 voor de heropschik van kledij en sieraden en heeft de Gentse reuzen willen vrijwaren tegen verval. Misschien beleven we nog de dag waarop de eigenaars van deze reuzen hun patrimonium zullen schenken aan het Museum voor Volkskunde zodat ze ooit eens stadseigendom zullen worden. Eerst dan zal men kunnen spreken van een volkskundige en stedelijke traditie, de stad Gent heeft haar eigen reuzen.

HEURNE

Het Oudenaardse en de streek van Zuid-Vlaanderen is de streek van de fiertel, een benaming die rond Gent niet gebruikt wordt. Bij de fiertel behoort een reuzenommegang.

In 1957 vierde men de honderdjarige fiertel van Eine en van Zulte. De koddige fiertel van Eine opent telken jare met de dansende reuzenfamilie, bestaande uit reus, reuzin en kind. De fiertel van Zulte behoudt ook zijn volkskundige tradities met de reuzen : Franso I, zijn gade Adèle II en de kinderen Pierewit, Pierewat en Pompernelleke.

De kleine gemeente Louise-Marie, gelegen aan de grens van Zuid-Vlaanderen bleef ook niet ten achter om met zijn reuzen Sjarel en Tiele — ontstaan in 1934 — te pronken in de lokale kermisfolklore. Ook Nederename startte in 1965 met zijn fiertel, waarover we verder zullen uitwijden.

Fiertel en reuzenommegangen zijn bijna één begrip geworden. Wat grote steden en gemeenten aankunnen, wekt de naijver op van andere kleine gemeenten. Ook zij hebben recht op hun reus. De gemeente Heurne startte in 1965 met een eerste fiertel. Reus Tieste Stekvlējuje werd er boven de doopvont gehouden⁽⁶⁾. Maar Tieste verveelde zich erg, zeer erg na de eerste fiertel. Ook een reus is niet geschapen om alleen te leven. Hoe zou het reuzengeslacht zich anders weten in stand te houden? Het jaar nadien verscheen Colette Snoezepoeze op de tweede fiertelviering. De stoet vertrok van de wijk Heuvel naar het gemeenteplein. Reus en reuzin stapten triomfantelijk in de feeststoet, op weg naar het gemeentehuis.

De mooie verschijning van Colette Snoezepoeze werd officieel geakteerd in het bevolkingsregister met volgende woorden.

Op 29 augustus 1966 werd door Vindevogel Leopold op de wijk Wijhaeghe een reuzenkind gevonden van het vrouwelijk geslacht, waarvan de aangifte door hem werd gedaan op het gemeentesekretariaat in bijzijn van twee getuigen: De Tollenaere A. en R. Ronse; en peter en meter Verzele A. en De Temmerman Paula.

Zoals reeds gebruikelijk, werd ook hier het doopsuiker kwistig uitgedeeld. De getuigen hebben aan peter en meter mooie geschenken aangeboden, o.a. een reuzenfopspeen en een mooie reuzenbreuk of halsketting. De derde fiertel van Heurne, anno 1967, stond in het teken van de verloving der reuzen. Burgemeester G. Van Der Cleyn, kondigde de verloving aan van Colette met Tiste. Mooie beelden van deze plechtigheid werden op een kleurenfilm vastgelegd.

Voor 't ogenblik zit Tiste Stekvlējuje te wachten op de 4de fiertel om de mooie Snoezepoeze als echtgenote in zijn reuzenarmen te nemen.

Een hier staan we terug voor hetzelfde geval als te Denderleeuw. De reuzen verloven zich en 't volgend jaar wordt een kleintje verwacht. Wellicht viert men dan in éénzelfde plechtigheid het reuzenhuwelijk en de doop van het

eerste reuzenkind. De reuzenmentaliteit is in de jongste jaren veel veranderd. Vroeger zou men daar schande over gesproken hebben ... en nu geeft het de indruk een reuzenmode te zullen worden. Ook hierin ontdekt men de volksgeest die de bestaande huwelijksmoraal sterk aan het aftakelen is.

(6) O V Z XXXX (1965) 203.

MARIAKERKE (O.VI.)

Tijdens het 6de Kolegemse lentefeest — ook duvelkensfeest genoemd — verbroederde reus Kolle van Mariakerke (O.VI.)⁽⁷⁾ met reus Free van Denderhoutem. De aanleiding tot dit volksfeest hebben we reeds uitgelegd in onze beschrijving over de reus van Denderhoutem.

Reus Free en reus Kalle gevolgd door de duvels.

Op reus Free hangt volgend bericht :

*« Boer Turf » uit Denderhoutem.
Lijf geschonken door reus Kalle
langs T.V.-uitzending van
Spelevaren.*

foto Creyf.

De lentefeesten van 1967 stonden in het teken van duvelkenskermiss. Niet enkel reus Kalle en Free waren op het appel aanwezig maar ook een paar duvels. Ter herinnering aan deze kermis overhandigde de kunstenaar Michel Bracke een prachtige houtsnede aan de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen. Een verkleinde afdruk van deze houtsnede verscheen in een vorig nummer⁽⁸⁾.

Een tweede historische gebeurtenis in de reuzenfamilie te Mariakerke (O.VI.) is het verhaal van reus Fonske, die eerst baron werd en nu als Pier De Jager, de reus van de Kerkwijk wordt⁽⁹⁾.

De carrière van een reus vertoont veelal gemeenschappelijke trekken met de loopbaan van politiciers of van sterren. Ze komen op aan de horizon, ze verdwijnen en niemand spreekt er nog over; ze komen terug onder een andere benaming. Het wedervaren van een Mariakerkse reus, die eerst Fonske werd genoemd, en thans luistert naar de schone naam van Pier De Jager, verdient waarlijk genoteerd te worden in de annalen van onze Oostvlaamse reuzenhistoriek.

In het jaar 1933 deed reus Fonske officieel zijn intrede als burger van de Kerkwijk te Mariakerke. Het was een crisisjaar, er waren veel werklozen en de naam Fonske laat ons vermoeden dat ook hij behoorde tot de minbedeelden en economisch zwakken.

(7) O V Z XXXXI (1966) 117 en 229.

(8) O V Z XXXXII (1967) 224.

(9) Notulenblad nr. 8, Heemkundige Kring Marka, jan., febr., maart 1967.

Hoe Fonske aan zijn naam kwam is toe te schrijven aan een echt toeval. De man die de reus zou dragen heette Fons Dobbelaere, een atletisch gebouwd man, reuzesterk. Fonske had bijgevolg twee betekenissen, één voor de drager en één voor de reus die een dragonder uitbeelde.

In de oren van sommige inwoners klonk de naam Fonske niet heel gelukkig. Hij klonk ietwat te democratisch voor een gemeente met een historisch wapen. Er moest naar iets beters gezocht worden om het symbool van de Kerkwijk historische inhoud en betekenis te geven. Vele hoofden werden bij mekaar gestoken. De kop van Fonske werd er buitengelaten. Zijn kop stond niet op het spel, wel zijn ongelukkige naam.

Men nam de beslissing de naam van Fonske te wijzigen in Rasse van Gavere, een reus van edelen bloede, de vroegst bekende kasteelheer van Mariakerke, behorend tot de familie van Gavere. Fonske had nu blauw bloed in zijn aderen gekregen en werd verheven tot de adelstand der reuzen.

Onze nieuwbakken edelman was in 1934 gehuwd met Beatrix van het Zandeken, een democratisch schepsel. Ook hierin moest verandering gebracht worden, de persoon mocht blijven maar haar naam moest aangepast worden. Beatrix werd herdoopt en kreeg de naam van Katharina van Gavere. Historisch gezien was Katharina niet de gade geweest van Rasse van Gavere. Maar kom, waarom het die reuzen moeilijk maken met problemen van afstamming en heraldiek. Het was een historisch huwelijk — zoals er vele geweest zijn in de geschiedenis — afgesloten uit noodzakelijkheid des middels. Men moest de naam van een reuzin vinden, die waardig was te prijken naast die van het edele geslacht van Gavere.

De reuzin kreeg de naam Katharina toebedeeld omdat ze oorspronkelijk thuishoorde in de dekenij het Zandeken. Haar historische gemaal, de heer van Vaernewijk, kwam altijd langs het Zandeken naar Mariakerke.

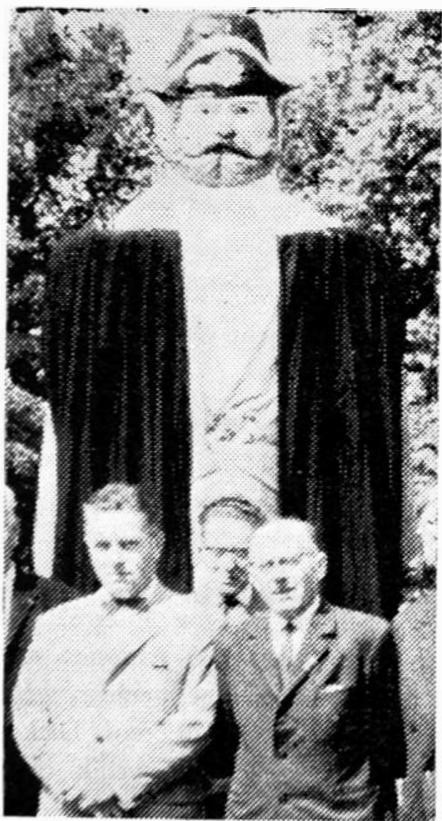
Uit het huwelijk van reus en reuzin, met of zonder edelen bloede, ontsproot in 1935 het reuzenkind Zomerlief. De naam is ontleend aan het oude bekende volksfeest waar vrijers en trouwlustigen mekaar voor de eerste maal in 't openbaar ontmoetten. Het volksfeest had plaats in de hovingen van de Hr. Penneman, gelegen aan de brug. Feest en reus Zomerlief hoorden thuis in de dekenij de Brug. Het mandje fruit en groente gedragen in de hand door het reusken is een attribuut van de tuinbouwprodukten der hovingen Penneman.

In 1936 en 1937 deden de Mariakerkse reuzen hun ommeegang in de gemeente. Iedereen was nu tevreden over de transfiguratie van Fonske en Beatrix in Rasse van Gavere en Katherina van Gavere. Tijdens de mobilisatie- en oorlogsjaren werd de reuzenfamilie met rust gelaten. Er was geen feestvreugde, de reuzen konden gemist worden.

In 1944 — bij de bevrijding — kwam het reuske eerst buiten, louter uit nieuwsgierigheid. Het Zomerlief werd getransformeerd in Hitler. Het Zomerlief was de pop waarop de inwoners hun vaderlandslievende gevoelens konden afreageren. De parodiëring als Hitler kostte haar het leven. De pop werd verbrand.

In 1966 kwam er weer beroering in de dekenij van de Kerkwijk. De reuzen-vlam was nog niet helemaal uitgedoofd.

Reus en reuzin waren bijna 30 jaar werkloos geweest. Honderden keren hadden ze de roman uitgelezen van H. Conscience « De arme Edelman ». Wat nu gedaan? In onze periode van hoogconjunctuur, welstand en welvaart belandden zij nergens. Ze konden ook niet genieten van het statuut der zelfstandigen want het bestond nog niet. Onze arme edelman dacht vol heimwee terug aan de periode van laagconjunctuur toen hij als Fonske van de Kerkwijk zijn loopbaan begonnen was.

Cuché « Het Volk »

Ondertussen zocht de gebuurte van de Kerkwijk naar een attractiepunt voor het gebuurtefeest. Men dacht aan Fonske en aan Rasse van Gavere, twee personen in één lichaam. Waarom er geen derde persoon van gemaakt. Alle goede dingen bestaan uit drie. Vooraleer Fonske wist wat met hem gebeurde was hij reeds Pier geworden. De nieuwe reus werd Pier gedoopt. In hem schuilt het hart van Fonske en het gemoed van Rasse, de edelman. Hij is de reïncarnatie van het Maria-kerkse volk, het symbool van de buurtschap.

Reus Pier, thans officieel geboekt als Pier De Jager draagt de naam van de burgemeester van de heerlijkheid der parochie Mariakerke, die in 1799 de laatste gezagsdrager was onder het leenroerig stelsel.

Een reuzenroman is ook niet denkbaar zonder het vrouwelijk aspect te verwaarlozen. Wat zal er van de edele vrouw Katharina geworden? Reus Pier liet niet alleen zijn vroegere titel in de steek maar ook zijn achtbare echtgenote, Katharina van de dekenij

het Zandeken. Een modern huishoudelijk drama uit ons atoomtijdperk waarvan de reuzengevolgen nog niet te overzien zijn.

Pier zoekt nu een andere vrouw. Hoe en waar zal hij die vinden? Het is niet bij die Molen maar wel aan de Brugse Vaart dat reus Pier zich gaat vermeien. Op de brugleuning ontdekte hij een wapenschild, het wapen van « De Coninck ». Zijn blauw bloed kwam weer in zijn aderen. In zijn geest zag hij de mooie Marie Therese De Coninck, die voor een tweetal eeuwen een toonaangevende personaliteit was te Mariakerke. Hij voelde zich opnieuw aangetrokken door deze adellijke titel. Hij, Pier De Jager, 18de eeuwse burgemeester te Mariakerke stond in dienst van die edeldame Marie Therese. Hoe is 't mogelijk? Ze kennen mekaar al 200 jaar!

Uit een tweehonderdjarige reuzenvrijage kan ook wel een reuzenhuwelijk spruiten. Hij weet dat zijn aanstaande echtgenote Marie Therese zal noemen, maar waar zal hij ze gaan halen! Zijn reuzenverstand doet hem nadenken, want veel hervormingen heeft hij reeds meegemaakt. Zijn reuzenervaring heeft hem veel geleerd.

Zou het niet mogelijk zijn Katharina van Gavere te transformeren in Marie Therese? Dat was de goede oplossing. Ook het feestcomité trad dit standpunt bij.

En nu staan we voor een nieuw taalprobleem. Is de naam Marie Therese niet te welluidend om te passen bij Pier De Jager? Zou Trezemie niet beter passen bij Pier?

Voor Pier De Jager met zijn aanstaande Trezemie is nog een mooie toekomst weggelegd in het reuzenparadijs. Beleven we dit happy end volgend jaar?

MASSEMEN

Zondag 6 augustus 1967 ging voor de negende maal de oogststoet uit. Opnieuw waren er vernieuwingen te ontdekken. Zo verscheen voor de eerste keer een reus in de stoet, die van Lambroek, een gehucht van Massemen.

Tijdens de aanstelling van deken en dekenin, op 2 juli 1967, werd reus Noart officieel onthaald. Hij is het symbool van de groei en levenskracht van de Lambroek en zijn bevolking.

Reus Noart met blauwe kiel is een nazaat van de Massemse plattelandbevolking die de volksgebruiken in ere houdt.

NEDERENAME

Cliché « De Gentenaar »

Nederename behoort ook tot de streek van de fiertel. In 1965 startte de gemeente met haar eerste fiertel. Te dier gelegenheid werd het huwelijk voltrokken van reus Dickus met Renilde Financia. Het huwelijk bleef niet ongezegend.

Tijdens het jaarlijks wijkfeest van 1966 had de tweede fierteluitgang plaats met de doopplechtigheid van het reuzenkind Joopie. De reuzenboorling was vlug te been. Pas gedoopt, wandelde Joopie naar het lokaal « In de Mandé » om zijn ouders te gaan vervoegen. Bij de mensen gaan de ouders bij hun kwekeling; bij de reuzen gaat de kwekeling bij zijn ouders.

Gedurende de feestelijkheden bakte men wafels in volle straat. De traditie van de suikerworp werd ook hier geëerbiedigd.

De buurtedekenij van de Aalstbaan, Molen- en Vontstraat heeft deze fiertel ingesteld. Zij beogen het welzijn van de nering

en het behoud van een goede verstandhouding onder de bureu.

ST.-AMANDSBERG

Toen we in het programma van het Ezelsfeest⁽¹⁰⁾ — anno 1967 — lazen dat de reuzen van de partij zouden zijn, ging onze gedachte naar de gebuurtreuzen van de Kunststraat en aanpalende straten, de reuzen Jan en Mie. Jammer genoeg kregen we onze reuzen niet te zien. De reuzen van Heusden waren er te gast.

Toen hebben we ons afgevraagd: « Leven die reuzen nog? ». We hebben ons licht opgestoken bij een afgevaardigde van het plaatselijk feestcomité.

Voor 't ogenblik zijn de reuzen van St.-Amandsberg met pensioen. Men voorziet in 1968 de reuzen te betrekken in de Ezelsfeesten. Gaat men de oude reuzen opknappen of er nieuwe kreëren? Wellicht kan men in de leer gaan te Mariakerke, wijk Kerkstraat, om de knepen van de reïncarnatie van reuzen te leren kennen. Meer uitleg daarover verschijnt in een volgende kroniek. We hopen de reuzen van St.-Amandsberg te mogen klasseren bij de bloeiende reuzen en niet bij de vermisten of overledenen.

ZELE

Volgende vragen en vele anderen werden tijdens de doopplechtigheid van de Scheldereus Achiel aan de nieuwe reuzeburger gesteld op 27 mei 1967 te Zele-Dijk:

Achiel, Charles, Julien, Gustaaf, Henri,

— *Wilt ge opgenomen worden in de grote Vlaamse reuzenfamilie?*

— *Zult ge steeds in vrede leven met uw reuzenbroeders en reuzenzusters van het nabije Dendermonde, Lokeren, Wetteren, en nog verder?*

— *En moest de Heer U zegenen met blonde Scheldekinderen, zult ge ze in eer en deugd opvoeden, en volgens alle deftigheid leren zwemmen met een broekje? Zult ge ze op tijd bij de kapper zenden om hun haar te laten kortwieken? (Zinspeling op de haardracht van de Beatles).*

— *Zult ge bij de vroede gemeentevaderen de rechten van de Dijkbewoners gaan verdedigen en opeisen? Onder andere: om de baan langsheen de Schelde te verbeteren tot op de Kleine Dijk.*

— *Zult ge vooral aandringen om versterking te bekomen van de dijken, opdat wij en onze kinderen, gedurende de herfst en de winter met hun sterke tijen en andere springvloeden, zonder angst zouden mogen tegemoet zien?*

Het kunstschip « Pieter Gorus » vierde zijn eerste lustrum. Heel veel belangstellenden woonden de plechtigheid bij. In de Scheldeschuur werd de reus gedoopt en opgenomen in de grote reuzenfamilie.

Reus Achiel is het zinnebeeld van het sterke schippersgeslacht van Zele-Dijk. Heel wat schippers werden en worden er geboren die varen op Schelde, Maas, Leie en talrijke verkeerswegen te water binnen en buiten onze vaderlandse grenzen.

De plechtigheid werd bijgewoond door de drie oudste schippers van de Dijk. De oudste, Achiel Tas, 81 jaar jong, schonk zijn naam aan de reus. Om de doopritus nog wat meer kleur en klank te geven, werd de oudste schipper Achiel geïnterviewd over zijn afkomst, familie, levenservaringen als schipper; alsook over de volksfeesten die vroeger tijdens de wijkkermis Zele-Dijk plaats grepen.

(10) O V Z XXXIX (1964) 61.

Volgens het ingeburgerd gebruik werden de aanwezigen vergast op doopsuiker, verpakt in mini-bootjes-Pieter-Gorus.

Op zondag, 28 mei, stapte de Scheldereus Achiël van de boot aan wal. Fier als een pauw, maakte hij huppelend en dansend zijn eerste wandeling op zijn geboortegrond.

SLOTBESCHOUWINGEN

Eén jaar reuzengeschiedenis volstaat niet om algemene besluiten te trekken uit de groei en bloei van onze Oostvlaamse reuskens.

De geschiedenis herhaalt zich; maar ook de reuzengeschiedenis herhaalt zich. Het spiegelbeeld 1967 van het komen en gaan der reuzen is een trouwe weergave van de gebeurtenissen die zich afspelen, en nog zullen afspelen, binnen en buiten onze provinciegrenzen. De verscheidenheid van 1967 was tamelijk omvangrijk, echter niet enig.

Behoren alle reuzen geklasseerd te worden onder folklore? Deze vraag wordt menigmaal gesteld. Ze doet zelfs problemen ontstaan. Het probleem van de reuzen wekt bij sommigen een reuzencomplex! Alleen reuzen met een rijk verleden en met een esthetisch uitzicht zouden recht hebben gerekend te worden tot de erkende reuzenfamilie. Persoonlijk, kennen we geen discriminatie, geen reuzenapartheid. De motivering van deze zienswijze is dan ook de reden waarom we deze beschouwingen ietwat uitvoeriger behandelen.

Folklore is volgens de opvatting en de wil van sommige lieden een handelsartikel geworden. Ze wordt gecommmercialiseerd met het doel handel en ambacht te doen bloeien. Folklore is money! Deze evolutie kunnen we niet ontkennen. Ze mag niet verward worden met misbruik en schending van de folklore. Deze evolutie moeten we aanvaarden. Meer nog, we moeten ze op de voet volgen.

Nemen we de groei en bloei en de heropkomst van de vele feestvieringen — in al hun verscheidenheden — even onder de loupe. De reus blijft het centrale punt vormen van het ontspanningsleven.

Reuzen bezitten een centripetale en een centrifugale kracht naar gelang ze een hoofdrol of een bijrol spelen in het feestgebeuren. Reuzen zijn inherent aan omme- gangen, optochten, kermissen en fiertels. Het moderne aspekt « show » is van overwegend belang. De reus als blikvanger wordt visueel en accoustisch geëxploiteerd. Dat was zo in de vorige eeuwen, dat is nu nog zo. Op afstand bekeken was het een volkskundig element, mijn inziens blijft het volkskundig als we er midden in staan. Het aantrekkingspunt om reuzen te demonstreren wordt in een modern japonnetje gestoken: lentefeesten te Mariakerke en Denderleeuw; Ezelsfeest te St.-Amandsberg; Oogstfeest te Massemen; schippersfeest te Zele; handelsstoeten te Gent en Drogen; karnaval te Aalst; fiertel te Eine, Zulte, Nederename en Heurne. Deze opsomming is niet beperkend. We citeerden enkel de gemeenten die we in onze bijdrage vermeld hebben. Is het kiezen van prinsen en prinsessen niet hetzelfde verschijnsel?

Reuzenoptochten zijn moderne kijkkasten voor alle mensen, tot welke stand ze ook mogen behoren. De minderbegoeden en reuzenliefhebbers blijven voor hun reuzen ter plaatse; de zeer begoede reuzenliefhebbers vormen de nieuwsgierige massa buiten hun gemeente.

Reuzen als aantrekkingsmotief vormen een constante in het volksleven. Van af de middeleeuwen is dit motief onafgebroken opgedoken onder dezelfde inhoud maar in een andere vorm, die de stempel van zijn tijd draagt.

Reuzen zijn verdraagbare standbeelden. Ze blijven het symbool van het volksleven. Ze wandelen, dansen, vrijen, trouwen en krijgen kinderen. Ze worden rechtstreeks betrokken in het snelle ritme van de levensloop. Ze zijn het voorwerp waarop het volk zijn gevoelens afreageert: moed, verering, vreugde, naijver, sarcasme, parodie; kortom alle goede hoedanigheden en kleine gebreken die eigen zijn aan elke gemeente of buurtschap.

Historische reuzen zoals die van Gent en van de Kerkwijk te Mariakerke zijn het zinnebeeld van het stedelijk of gemeentelijk civisme. Vandaar dat het esthetisch uitzicht van deze historische figuren zeer gewetensvol verzorgd wordt. In de geest van het volk vormen ze de ideale mens uit de geschiedenis of ridderromans. Volmaaktheid wordt nagestreefd in hun verschijning.

De reus als volkstype is even kleurrijk en betekenisvol. Hier stellen zich geen esthetische problemen. De reus benadert de volksmens met zijn gaven en gebreken die op pittoreske wijze geaccentueerd worden. De vormen van het hoofd, de oren, de ogen, de neus, de kin en de romp dragen ertoe bij de lachlust op te wekken.

Het heimwee naar het verleden, het volkse romantisme is doorgaans de reden tot het maken van reuzen. Het volkstype leent zich daartoe zeer goed. Het volk voelt zich dicht bij zijns gelijken. De reus vormt de schakel tussen de oude en de nieuwe generatie. De volksmens en zijn beroep worden er nauw bij betrokken.

Het volkstype als dagmelker met een Pallieteriaanse levenswandel is algemeen verspreid. Dergelijke specimina ontdekt men in Vosse Kilo te Aalst, de Tonusfamilie te Gavere, Tieste Stekveleje en Colette Snoezepoeze te Heurne, Bacchus en Renilde Financia te Nederename, het Loze Vissertje te Gent, Jan en Mie te St.-Amandsberg, Bruno te Drongen. Hierbij ontbreekt niet het zwakke reuzengeslacht noch de reuzentelgen.

Het volkstype komt ook kleurrijk en betekenisvol tot zijn recht in het uitbeelden van de beroepen: Free de Turfboer te Denderhoutem, hereboer Kolle te Mariakerke Kolegem, boer Noart te Massemen, de schipper en de scheeptrekker te Zele en Denderleeuw. Ook hier staat gade en kroost aan de zijde van de reus.

Een derde soort reuzen, die we niet behandeld hebben omdat er geen bijgekomen zijn in 1967, vormen de groep van de reuzendieren. Te Gent noteerden we de reuzenvissen bij 't Loze Vissertje en zijn Molenaarinnetje. Die zijn thans verdwenen. Op de wijk De Katte te Zelzate leven de reuzenkatten⁽¹¹⁾. Te Lochristi

(11) OVZ XXXVII (1962) 198.

kreëerde men Reinaert en Hermelinde, twee figuren uit de roman *Reinaard de Vos*⁽¹²⁾. Het ros Beiaard van Dendermonde en zijn rivaal Ros Baltum uit Aalst vormen een duo van stedelijke rivaliteit tussen Dendermonde en Aalst⁽¹³⁾.

De groei en bloei van onze Oostvlaamse reuzen die we in deze kroniek behandeld hebben, vertegenwoordigt maar een klein gedeelte van de ruim tweehonderd reuzen die we in Oost-Vlaanderen aantreffen.

De eigenaars van reuzen staan voor zware problemen, echte reuzenproblemen. Achter de schermen van de feestelijkheden schuilen grote financiële zorgen in verband met vervoeren, dragen, herstellen, bewaren en onderhouden van de reuzen. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat reuzen komen en gaan zoals te Drongen en St.-Amandsberg. Wellicht is het wat voorbarig om te beweren dat de bestaanszekerheid van deze reuzen tijdelijk of definitief in gevaar wordt gebracht. Een prachtig voorbeeld van reïncarnatie vinden we terug in de roman van reus Fonske te Mariakerke.

De Bond van de Oostvlaamse Volkskundigen beschikt over een uitgebreide dokumentatie over de reuzen. Ze werd aangelegd door wijlen Jos. Vermeulen, schepen van de stad Gent. Het inventaris werd bijgewerkt door ons.

We kunnen deze bijdrage niet besluiten zonder een oproep te richten tot gemeentebesturen, feestcomités, privépersonen en organismen die reuzen bezitten. Ze kunnen de Bond helpen om het bestaande inventaris te verrijken met gelegenhedsdrukwerken en -voorwerpen, identiteitskaarten, rantsoenkaarten, teksten van de doop-, verlovings- of huwelijksplechtigheden, films, foto's enz. — de reuzen zelf! Alles is van harte welkom.

Moge ons artikel over de groei en bloei van de Oostvlaamse reuzen ertoe bijdragen onze dokumentatie te kunnen aanvullen, ten bate van allen die zich voor reuzen interesseren.

M. DAEM

(12) O V Z XXXX (1965) 201.

(13) H. VAN HESE, *De rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde*. 1962, 109 blz.

Een rasecht type uit Zottegem

Onze griffier, de onkreukbare

Wanneer men in een provinciestad(je) handelt over een type, bedoelt men veelal een persoon die buiten het gewone kader en de traditionele lijnen loopt, leeft en streeft.

Een halve eeuw geleden waren de pastoor, de burgemeester, de notaris en de schoolmeester dé vertrouwenspersonen van de gemeentelijke bevolking. Waar een zetel van een vredegerecht gevestigd was, behoorden ook de juge en de griffier tot de volkse personaliteiten. Deze personen kon men eens nodig hebben in 't leven om een behandeling van familiezaken of om gebuurtwisten over servitudes in der minne te regelen.

De volksuitdrukking : « De juge kan scheef maken wat recht is, en kan recht trekken wat scheef staat » is een overblijfsel van hun gezag en het geloof in de kreuk- en onkreukbaarheid van gerechtelijke ambtenaren. De griffier moet het materiële werk schikken om de bespreking van het geval of van het geschil voor te bereiden en tot zijn einde te brengen. In het oog van de mensen kan hij de balans van de rechtspraak doen overhellen in het voordeel of in het nadeel van een partij.

Achter de ambtenaar-griffier schuilt de mens met zijn persoonlijkheid. Plichtgetrouwheid werd in het dagelijks leven vereenzelvigd met een uitzonderlijk karakter. Zijn goede en slechte eigenschappen, verenigd in zijn karaktertrekken en levenswijze, vertonen tegenstrijdigheden die in het maatschappelijk leven scherpe contrasten aftekenen.

Die contrasten worden bij de volksmens sterk opgemerkt. Hij betitelt deze persoon als een « type », dat evengoed tot de volksklasse als tot de gemeenschap der ambtenaren kan behoren.

Deze griffier, met de stempel « onkreukbare », behoort tot het type van ambtenaren die legendarisch kunnen genoemd worden. Zijn heengaan laat sporen van eerbied en achting na. Voor het volk blijft deze Zottegemse griffier zijn plaats behouden als « type ».

Hij was eerder klein van gestalte, maar oefende bij elkeen gezag en ontzag uit. Hoe geschiedt het? Door een manier van gaan of staan (of slaan soms), door de ogen en het optreden, door een houding in moeilijke omstandigheden. Een leerkracht, een pastoor en een dokter, een herbergier en een handelaar hebben als vanzelfsprekend gezag. Sommigen zijn ermee geboren. Andere spannen zich met hart en ziel in om gezag te verwerven en het kost hun al de moeite van de wereld.

Zijn kledij, zijn plichtsbefef, zijn zin voor rechtvaardigheid en andere factoren wellicht lagen aan de basis daarvan.

Zijn kledij was immer uiterst korrekt, niet volgens de laatste mode, maar hij geleck op iemand die uit een doosje was gestapt. Bij zomerdagen begaf hij zich

op weg met zijn wandelstok, bij regen of slecht weder met zijn lange zwarte paraplu. Steeds droeg hij een zwart kostuum, keurige das met speld, zwarte hoed.

Op één punt muntte en stak hij boven alle medeburgers uit : door zijn plichtsbesef. Hij was stipt op tijd op zijn bureau, veertig jaar lang, geen enkele keer een minuut te laat, geen enkele dag afwezig. Kwart voor negen liep hij binnen op het stadhuis, zomer en winter, goed of slecht weder, als een toonbeeld voor alle uit- of laat-slapers die niet op tijd beginnen. In de loop van zijn carrière heeft hij zich nooit een dag vakantie gegund : elke werkdag was hij op post, om de briefwisseling na te zien en te beantwoorden, om hulp en raad te verstrekken. Zijn

echtgenote mocht tijdens de vakantiedagen familie bezoeken of zich naar zee begeven. Hij bleef in de Egmontstede!

Daar lag een aristokratische trek in zijn gelaat en in zijn optreden. Tegenover de sjofelste man was hij beleefd en hoffelijk, maar hij eiste ook van elkeen beleefdheid voor zijn persoon en zijn ambt.

Bij zijn aankomst in zijn nieuwe betrekking bewees hij uit welk hout hij gesneden was. De eerste zitting van de politierechtbank had plaats. De zaal geelk werkelijk op een groot café. Voornamen boeren stonden daar met hun zondagse hoed op het hoofd. Dagloners kwamen te voorschijn met hun dagelijks pluimje en een versleten klak. Ze rookten en snaterden en taterden, spuwden op de grond en geksheerden, dat horen en zien haast verging.

— Dat gaat hier raar, vertelde hij bij zijn thuiskomst. We zullen ze manieren leren.

De volgende zitting voerde de griffier, een van de weinige keren in zijn leven, het hoge woord.

— Luistert, mensen. Dat gaat hier veranderen. Als ge naar de kerk gaat, neemt ge uw hoed of pet af en zwijgt ge. Dat is hier hetzelfde. Een zitting op 't gerecht is plechtig. Ge wacht in stilte uw beurt af, spreekt dan en gaat in stilte buiten.

Meer zei hij niet. Dat volstond. De gerechtszaal kreeg een gedaanteverandering. Sigarettenpeukjes, sporen van pijpetabak en spugen bleven achter. De conciërge vaarde er wel bij.

Advokaten en notarissen leerden zijn karakter vlug ontdekken. Een kapitaalkrachtig man en een dankbare weduwe hadden een envelop op zijn bureau neergelegd. Ze moesten hem sneller terugnemen dan hij neergelegd was.

— Dat nooit! had hij met klem verklaard.

Rechtvaardigheid was zijn leuze, zeker voor armen en wezen. Bij een voor-

aanstaande familie was een erfenis bijna in kannen en kruiken. Gehuwden en grotere kinderen hadden de mooiste stukken land en de waardevolste meubelen gekregen. Twee minderjarige kinderen waren klaarblijkelijk benadeeld. De vrederechter en de notaris hadden de bescheiden getekend. De zitting op het vredegerecht was geëindigd, schijnbaar. De familie was tevreden. De kleine kinderen zouden later wel hun plan trekken.

— Teken toch, drong de vrederechter aan, die merkte, dat de handtekening van de griffier ontbrak.

— Ik teken dergelijke akte niet. Ze moet veranderen. Voor iedereen gelijk en voor de minderjarigen zo mogelijk voordeel, reageerde de onkreukbare.

De vrederechter werd rood. De notaris werd bleek. De griffier wachtte geduldig, tot een andere verdeling opgesteld was en de minderjarigen een zeker voorrecht gekregen hadden.

Het spreekt vanzelf, dat het gerucht van dergelijk voorval zich onmiddellijk verspreidde in de wereld van advocaten en notarissen. « In Zottegem hoeft ge met geen onvoorzichtige of onrechtvaardige streken voor de dag te komen. De griffier kent er enkel en alleen het recht ». De armen en de zwakken wisten, dat hij voor hen een veilige raadgever was. Ze hoefden geen advocaat te bezoeken of te raadplegen. Ze konden hem immer bereidwillig aantreffen op zijn bureau. « De griffier heeft het gezeid » vertelden ze en zijn uitspraak had de waarde van een godsoordeel. Had een huurder last met de huisbaas, had een koeboertje verwikkelingen met de pacht prijs of voor een weg naar het land, dan was de griffier klaar met zijn richtlijnen, kort en korrekt. Men moest alleen bedanken, gemeend en hoffelijk.

De zittingen op het vredegerecht hebben plaats de donderdagvoormiddag en de laatste donderdagnamiddag van de maand. De advocaten waren er zeker een kwartier bij voorbaat op post. De nieuwbakken advocaten hielp hij dolgraag; voor de ouderen had hij steeds enkele onbekende moppen klaar. Zelden vonden ze in een gerecht zulke familiale atmosfeer bij en rond een griffier, waar ze zich vóór hun pleidooi « een pint goed bloed konden lachen ».

Hij was bezorgd om de uitgaven van de staat, bijna tot het overdrevene toe. Hij schreef met korte potloodstompjes, tot hij ze haast niet meer kon vasthouden. Een pen werd niet vervangen, vóór ze kraste. In de gloriëtijd van onze griffier moesten akten en vonnissen nog met inkt worden geschreven. Hij was een kalligraaf. Zijn schrift was immer even net en keurig als zijn pochet. De uitgaven van onze griffier voor bureelbehoefden waren de geringste in het land. Zijn werk was niettemin bestendig zorgvuldig en perfect in orde.

Hij was « geerne gezien » en tegelijk fel gerespekteerd, hetgeen men zelden aantreft.

De familie Meyermans bezat meer dan honderd herbergen in de streek. Natuurlijk moest een bediende of een van de bazen regelmatig voor het gerecht opdagen, wegens last met een herbergier die geen huishuur of geen bier betaalde.

— Kom eens voor acht of veertien dagen naar onze villa aan zee, stelde een of ander lid van de familie Meyermans voor.

— Neen, dank u, antwoordde hij kordaat. Door een ontvangst aan zee achtte hij zich gebonden.

« Onze griffier », zegden de inwoners van het provinciestedje, als ze van hem praatten. Haast niemand kende zijn voornaam of zijn familienaam. Hij ging niet op café, ontving slechts weinige vrienden die hij omzichtig uitkoos en ging zelden ergens op bezoek. Hij had maling aan werelds gedoe en goedkope glorie.

Hij was zelfs jeugdig, toen hij de pensioenleeftijd bereikte, immer goed gehumeurd, omdat hij dag bij dag zijn plicht vervulde en niemand onrechtvaardig bejegend had.

Het jaar vóór zijn dood zocht hij een specialist op. Deze sprak hem toe op korzelige, harde toon. De griffier verliet de onderzoekstafel, kleepte zich aan en verwittigde de geneesheer te zullen terugkeren, wanneer deze nette manieren zou hebben geleerd. Rustig verliet hij de kliniek.

Pas wanneer hij overleden was, hebben de mensen zijn naam en zijn leeftijd achterhaald. Menigeen schrok verrast.

— Ah, was dat zijne naam? Paul De Hovre! Was hij al zo oud?⁽¹⁾

De bewoners van ons stadje kenden alleen zijn titel en zijn waarde. Ze zagen hem weinig op vergaderingen en op straat, maar ze zagen hem graag, omdat hij zo rechtvaardig en goed was.

Renaat VAN DER LINDEN

(1) Paul De Hovre, geboren te St.-Maria-Horebeke op 4 februari 1886, overleden te Zottegem op 18 augustus 1960.

Een onbekende bedevaartprent van St.-Hubertus te Sint-Maria-Oudenhove

Sinte-Maria-Oudenhove, gemeente gelegen tussen Nederbrakel en Zottegem, is de bakermat van de handschoennijverheid in dit gewest. In de loop van vorige eeuw bestond er een belangrijke veemarkt, tot vóór de eerste wereldoorlog kende de heilige Hubertus er een drukke verering. Wanneer u officiële of gewone personen raadpleegt over een vroegere veemarkt of over een verdwenen erediens van de patroon der jagers, schudden ze haast mistroostig het hoofd. Geen enkel herbergopschrift, geen naam van een plein of straat herinnert aan deze twee geplogenheden.

De heer L. Marquet, ateneumleraar te Spa en verzamelaar van Sint-Hubertusdokumenten, bezit in zijn kollektie een prent van St.-Maria-Oudenhove die tot op heden onbekend gebleven is. De vondst vormt de aanleiding tot deze bijdrage.

De plaat bevat onderaan de voorstelling de tekst :

S. HUBERTUS

Wordt geviert in de Parochiale Kercke der Baronnye
van S. Maria-Oudenhoven alwaer sijne H. Reliquien syn rustende.

De artiest heeft duidelijk de plaatsnaam aangegeven, maar vergat zijn naam te vermelden. Het standaardwerk i.v.m. St.-Hubertus van L. Huyghebaert : Sint Hubertus, patroon van de jagers in woord en beeld, historie, legenden, folklore dat 172 illustraties bevat, vermeldt deze prent niet, noch reproduceert ze.⁽¹⁾

Sint-Hubertus, patroon van de jagers en beschermheilige tegen hondsdoelheid of razernij, beslaat het hele middendeel van de prent. Hij is afgebeeld als bisschop, met de mijter op het hoofd en de staf in de linkerhand. Op de linkervoorgrond knielen een man en vrouw; de vrouw strekt in een smeekgebed een hand uit naar de heilige; een hond raakt het linkerbeen van de man aan. Betreft het een voorstelling van een aanval door een dolle hond? Op de rechterachtergrond krijgen we de uitbeelding van het mirakel : de verschijning van het kruisdragende hert. De jager, St.-Hubertus, knielt voor het dier. Vier honden bevinden zich in de buurt. De hoorn, een belangrijk attribuut van de heilige als jager, ligt helemaal vooraan.

Het betreft klaarblijkelijk een bedevaartgedenkenis. Werd er slechts een gering aantal gedrukt? Het is een tikje verwonderlijk dat L. Huyghebaert er geen spoor van aantrof in de talrijke verzamelingen die hij raadpleegde. Op de meeste bedevaartplaatsen hebben de priesters de prenten, santjes immer als een waardevol propagandamiddel beschouwd. De plaatselijke geestelijkheid heeft alleszins een vaardig graveur aangesproken. Op menige plaats bewaarde men dergelijke herinneringen als behoedmiddel tegen de razernij.

(1) Antwerpen, 1949, 361 blz.

S. HUBERTUS .

*Wordt gevierd in de Parochiale Kercke der Baronnye
van S. Maria-Oudenhoven alwaer syne H. Reliquien syn rustende.*

Drukplaat : A. van der Linden, St.-Maria-Oudenhove

Het kerkarchief in St.-Maria-Oudenhove blijkt geen gegevens over de plaat of over een graveur te vermelden. Het Liber Memorialis verstrekt slechts enkele gegevens in het jaar 1874.

« Dit broederschap werd gesticht in onze kerk op 20 januari 1816. De regelen en oprichting van hetzelfde werden goedgekeurd en ondertekend door de Eerw. Heer Goethals, vicaris generaal.

Het blijft altijd bloeiende, zodat al de voornaamste ingezetenen van onze parochie het zich een eer achten er deel van te maken.

Ingezien dezès voorspoedige staat besloten deszelfs hoofdmannen op verzoek van de eerw. Heer De Smet, pastoor, een nieuw beeld te doen vervaardigen. Ten jare 1874 werd Mr. Matthias Zents van Gent gelast dit te beitelèn.

Het beeld, ten prijze van 400 fr., de piëdestal van 50 fr. en de troon van 130 fr. wierden plechtiglijk ingehuldigd op de patroondag van het Broederschap, 3 november 1874.

Het blijft een sobere bron, die alleen de bestelling, prijs en inhuldiging van een nieuw beeld en de naam van een artiest aanstipt, omstreeks vijftig jaar na de oprichting van de broederschap.

« De Wekker », het geestelijk maandblad van de parochie Ste Maria-Audenhove in 1911, is uitvoeriger. Het bezorgt enkele beschouwingen en gegevens i.v.m. de eredienst en de jaarmarkt.

De H. Hubertus moet hier sinds eeuwen door onze voorouders fel vereerd geweest zijn. Een bewijs vinden we in de vermaarde jaarmarkt, hier op de parochie gehouden op zijn feestdag; eertijds kwamen op die dag vreemdelingen van alle kanten; daar werden paarden, rundbeesten, viggens, geiten, te koop gesteld en opgekocht, zoals nu te St.-Lievens-Houtem en elders, door Belgische en vreemde kooplieden. Het plein « Peerdenmarkt » heeft daardoor zijn naam gekregen en bewaard. « De Zwaan », vermaarde herberg in die tijd, en andere die hun naam verloren, beleefden dan winstgevende dagen. Jammer genoeg blijft er van de jaarmarkt weinig of niets meer over.

Thans geschiedt de toeloop vooral tot de kerk, alwaar van 's morgens en de hele dag de gelovigen met godsvrucht en vertrouwen de H. Hubertus komen aanroepen en vereren.

Voor de eerste mis om 6 uur wijding van het brood. Tweede mis om 8 uur, door de eerwaarde heer onderpastoor van Erwetegem, de solemnele hoogmis om 10 uur; tijdens die mis predikt de eerwaarde heer onderpastoor van Elst. De « confreres van de aloude confrerie » wonen deze solemnele mis plechtig bij.

Dit relaas dateert uit het begin van deze eeuw. De jaarmarkt kende in die periode zijn vroegere luister niet meer, maar bestaat nu alleen nog vaag in het geheugen van bejaarde lieden. Ze vertellen, dat men drie markten kende: de paardemarkt op het plein voor het gemeentehuis, een geitenmarkt op het kerkplein, een koeienmarkt op de « plaats » in het centrum van de gemeente. De veemarkt verdween haast totaal vóór de eerste wereldoorlog.

De verering van St.-Hubertus kende blijkbaar nog bijval in het begin van de eeuw. Thans behoort ook die heel en al tot het verleden. Oude zegspersonen vertellen, dat de leden van de konfrerie het Allerheiligste begeleidden in de processie met een flambeeuw, en dat de flambeeuwen van deze leden met een typisch kruisje getooid waren. We hebben hier geen santjes of litanieën van St.-Hubertus kunnen vinden. Elke bedevaart die zich respecteert, verspreidt een santje en een litanie, gebeurlijk een vaantje. Het rechter altaar in de kerk is aan St.-Hubertus toegewijd. De jaarmarkt van drie november en de verering van de patroon der jagers behoren tot de verleden tijd.

« De Wekker » van 1911 bezorgt tevens het ontstaan en de standregelen van de konfrerie in 1816. Het loont de moeite de statuten in hun geheel weer te geven aangezien ze een duidelijke blik gunnen op de geestesgesteldheid in het begin van vorige eeuw; ze tonen de eisen die de geestelijkheid stelde, voor het lidmaatschap, de leiding van een godvruchtig genootschap, voor de titels van de bestuursleden, het bedrag van het lidgeld, het gebruik van het inkomen, de uitsluiting van leden.

MAURITIUS — JOANNES — MAGDALENA DE BROGLIE

Sacri Romani Imperii Princeps

Miseratione divina et Sancta Sedis Apostolica gratia Episcopus Gandavensis⁽²⁾

Aen alle degonne, die deze Litteren zullen zien, lezen ofte hooren lezen,

Zegen en Zaligheid in den Heer.

Ons van wagens den eerweirden heer Josephus Ludovicus Franciscus Van Robais, Pastor der parochiale kerke van Ste Marie-Audenhove, Dekenije van Sotteghem, voorengedraegen zijnde, den iver met denwelken de ingesetene deser prochie godvrugtiglijk wenschen de oprichtinge in hunne kerke van het Broederschap van St-Hubertus,

wij willende aen die loffelijke genegenheyd voldoen, en opwecken de godvrugtigheyd der parochiaenen van de geseyde kerke wegens den H. Hubertus,

verclaerende dat alle de reeds ingeschrevene ofte in te schrijven Broederschap en als dusdaenige mogen en konnen genieten alle de voorregten en Aflaeten, die aen dit Broederschap mildaediglijk zouden konnen worden toegestaan;

keurende midts deze goed de hierachtervolgende XII Regelen, naer welke eenieder der Confreres of Confreressen zig zal te schicken hebben.

Wij behouden nochtans aen Ons en aen Onze Opvolgers het regt van dezelve Regelen te veranderen, te verminderen ofte vermeerderen, gelijk wij in den Heere zullen oordelen tot welzijn van dit Broederschap noodig te wezen, en alle geschillen, welke onder de Leden dezer Confrerie zouden voorvallen, te beslissen.

Zullende den heer Pastor der geseyde kerke van Ste-Maria-Auudenhove onder ons gezag aan het hoofd wezen van het gemeld Broederschap.

Bevelende deze origineele stucks te leggen in de Archiven van de gemelde kerke van Ste-Marie-Audenhove, ende aen ons binnen den tijd van eene maend naer het onderteekenen deser copie, der Regelen en Oprichtingsbrieven des Broederschs van den H. Hubertus over te maeken, ten eynde bewaert te worden in de Archiven van ons Bisdom.

Verders zullen dese getoont worden aen den Zeer Eerweirden Land-Deken van het District, om door hem van alles notitie gehouden te worden in het Register zijner Officie.

Gegeven tot Gent, in het Bisschoplijk Paleys, onder het handteeken van Onsen

(2) Princeps van het Heilige Romeinse Rijk.

Vicaris General, en onsen Zegel, benevens de tegenteekening van den secretaris van ons Bisdom, desen 20 Januarij 1816.

A. C. Goethals, Vic. Gen.

Door bevel van Sijn Hoogheyd P. G. Bernaert, Can. Secret.

REGELN en STATUTEN

voor het Broederschap van den H. Hubertus opgerecht binnen de parochiale kerke van Ste-Marie-Audenhove Dekenije van Sotteghem.

ARTIKEL. 1. — Alle personen van beyde geslagten, de Roomsche Catholijke Religie belijdende, zullen in dit Broederschap mogen aenveird worden, indien zij van goeden naem en jaem zijn, hunne naemen zullen aengeteekent worden in het Register van dit Broederschap.

2. — De Directie van dese Confrerie zal bestaen uyt vijf leden ofte hoofdmannen, waervan den heer Pastor deser prochie en sijne opvolgers als eerste Lid aen het hoofd wezen zal.

3. — Niets en zal vermogen gedaen worden zonder behoorlijke toestemming van de Directie bij meerderheyd van stemmen, waervan in geval van gelijkheyd den heer Pastor de decisive zal hebben.

4. — Door de ingeschrevene deser Confrerie zullen bij meerderheyd van stemmen gekozen worden de vier hoofdmannen, die men de bequaemste oordelen zal tot de directie van dit Gilden; de presente zullen vervangen de absente.

Den tijd van hunne bedieninge zal wezen drij jaeren, naer dewelke de ingeschrevene Confreers, tot dies genoodt zijnde, zullen overgaen tot eenen nieuwen keus der vier hoofdmannen. De afgaende Lede der Directie zullen mogen erkosen worden.

5. — Alle de ingeschrevenen zullen, bij hunne inschrijvinge in dit Broederschap betaelen eenen franc ofte elf stuyvers courant, ten titel van inkomste.

Jaerlijks zullen alle de Confreers en Confreressen, betaelen ieder twee francs tot het vinden der onkosten deser Confrerie; welke betaeling alle drij maenden met een vierde zal worden omghehaelt, (ten ware de ingeschrevene liever hadden met de eerste drij maenden dese twee francs in het geheel te betaelen). Daertoe zal aengesteld worden door de Directie eenen Ontfanger ofte Tresorier, die gelast zal wezen de penningen in te inten, de ingeschrevene deser Communie tot de generaele vergaeding te nooden en ook tot de Goddelijke diensten, die van wegens het Broederschap zullen geschieden.

6. — Den Ontvanger ofte Tresorier zal gelast zijn alle drij maenden aen de Directie over te leveren eene note van sijnen ontvang en uitgeef, benevens de naemen der Confreers en Confreressen, die hunne drij maenden niet en zullen betaald hebben. Indien iemand der ingeschrevene dese betaeling liet veragteren tot negen maenden, zal hij aenzien worden als niet meer te willen gerekent worden als Member van dit Broederschap.

Jaerlijks zal op den Eersten Maendag, volgende den feestdag van St-Hubertus, door den Ontvanger gedaen worden eene pertinente rekeninge van geheel Ontvang en Uitgeef aen de Directie, die naer dezelve juist bevonden te hebben zal sluyten. Het slot « Boni » (indien er is) zal gestort worden in de Casse der Directie, die zal berusten in het Pastoreel huys of Sacristije der kerke, en waervan den sleutel aen den heer Pastor zal worden toebetrouwt.

Geene betaeling boven de vijf francs en zal vermorgen gedaen te worden door de Ontvanger, tenzij met authorisatie van de Directie of van de heer Pastor.

Al het inkomen van dit Broederschap zal gebruykt worden tot het doen der diensten, onderhoudt van het Broederschap, en tot ciraet en ornamenten der kerke.

7. — *Wanneer het inkomen der Confrerie genoegsaem wezen zal, zal er maendelijks eene gezongen Misse gecelebreert worden ter eere van den H. Hubertus, in dewelke alle de Confreers en Confreressen zullen tragten tegenwoordig te zijn.*

8. — *Op den feestdag van den H. Hubertus zal er gecelebreert worden eene Solemnele Misse en Lof met Assistentie ter eere van den H. Hubertus, in dewelke alle de Confreers en Confreressen zullen moeten tegenwoordig zijn, niet wettelijk belet zijnde. De Confreers op boete van twee stuyvers.*

9. — *Daegs naer den feestdag van den H. Hubertus ofte op eenen anderen bequaemen dag zal er gecelebreert worden eene solemnele jaergetijde voor alle de afgestorvene Broeders en Susters dezer Confrerie, in hetwelke de ingeschrevene tot dies vermaent, zullen moeten tegenwoordig zijn op boete van eenen stuyver.*

10. — *De Confreers, van wegens den heer Pastor hiertoe genood zijnde, zullen zich eenen pligt maeken het Allerheiligste te vergezellen, met brandende flambeeuwen, wanneer het in de processie rondgedragen wordt.*

11. — *Het sal aen de Directie vrijstaen, ten tijde van eenen Jubilé van het Broederschap ofte der ingeschrevene zuldaenige versieringen te mogen maeken als zij geraedig zullen vinden tot eere en luyster van dit Broederschap.*

12. — *Noyt zal er eenige vergaderinge ter gelegenheyd van dit Broederschap mogen gehouden worden buyten de sacristeye der kerke ofte Pastoreel huys, op wat voorwentsel het zoude mogen wezen, op pene van wie ze om te eeten, drinken, spelen, jaegen, of andersindts zoude bijwonen, seffens zonder voordere verclaering de daed en titel zal verliesen van Medebroeder of Medesuster.*

Gesien en goedgekeurt, Actum desen 20 anuarij 1816.

A. C. Goethals, Vic. Gen.

Het ontstaan van de statuten is blijkbaar gebonden aan de ijver van de parochianen om er een broederschap te zien oprichten. Betrof het een initiatief van de geestelijkheid? Bestond er een drukke verering? De geringe teksten laten niet toe daarover een oordeel te vellen.

De p a t e r n a l i s t i s c h e strekking treedt uit de twaalf regelen naar voor : het recht om de tekst te veranderen, vermeederen of verminderen; de pastoor als hoofd van de broederschap; de « decisive » stem van de pastoor; het berusten van de kas, het houden van een vergadering in de pastorie of sakristie.

De n a m e n zijn niet nauwkeurig omlijnd; het dokument vermeldt broederschap en konfrerie, dit gilden, voor de nieuwe vereniging; konfreer, konfreres, member, broeder, zuster van de konfrerie.

Het i n k o m g e l d beperkt bijna automatisch het aantal leden; de ingeschrevene betaalt een frank of elf stuivers kontant; het jaarlijks lidgeld bedraagt twee frank; de mogelijkheid bestaat om de drie maanden een vierde van het bedrag te betalen; het blijft alleszins voor die tijd een hoge som.

Het l o k a l karakter van de konfrerie blijkt uit het feit, dat de ontvanger of tesorier het geld zal omhalen; anderzijds bestaat zijn opdracht erin de ingezetenen van het dorp uit te nodigen tot de algemene vergadering en tot bepaalde goddelijke diensten. Beduidt dit, dat ook lieden buiten de gemeente aansluiten? Een streven in deze richting ontdekken we niet.

De b e s t e m m i n g van de ontvangen sommen is vastgelegd in het gebeurlijk celebreren van maandelijks missen en in het versieren van de kerk..

De u i t s l u i t i n g van leden die zouden samenkomen met een profaan of vrolijk doel : eten, drinken, spelen, jagen, volgt onmiddellijk.

We mogen licht veronderstellen, dat alleen de voornaamste, dus weinige ingezetenen van de parochie deel uitmaakten van de konfrerie. Ligt in deze beperking de verklaring, dat we in Vlaanderen de bedevaartprent niet ontdekten, maar bij een verzamelaar in Spa?

Renaat van der Linden

ZOEKEN EN ZANTEN

GENT. — Nog de herberg « Marthabeen ». Naamgeving.

In aansluiting met het artikel « Hoe kwam de herberg Marthabeen » aan haar naam » door R. Vankenhove⁽¹⁾ willen we hier een voorval uit de jaren 1829 mededelen waarbij de herberg « Marche-da-Been » te pas komt.

In de Gazette van Gend, nr. 1779, Donderdag 8 January 1829 lezen we in de rubriek « NEDERLANDEN — Gend den 7 januari » :

Voorleden zondag avond had alhier eene schrikkellyke en tevens beweenyke gebeurtenis plaets, die zekerlyk aen ongodsdienstigheyd en verblinde min moet toegeschreven worden. Eenen jongeling, van omtrent 20 jaren, was in den naer-middag met zyne minnares gaen wandelen; zy hadden in verscheyde herbergen lustig geeten en gedronken; om acht uren 's avonds, gekomen zynde in de herberg Marche-dat-Been, bij Akkergemkerk, namen zy aldaer elk een glas punsh, waernaer zij deze plaets verlieten en erm aen erm de bylokevest opgewandeld zyn. Gekomen zynde achter het militair hospitaal, is het zeer waerschylyk, dat den jongeling haer in zynen linker erm zal genomen hebben en in dien ogenblik bezyden de oor op haer eene pistool gelost heeft, die haer schier het gansch hoofd verbryzelde en haer dood ter aerde wierp. Daer naer herlaedde hy zyne pistool en gaf zich hier mede ook de dood, verbryzelde schier geheel zyn aenzicht en hoofd.

Deze dubbele moord heeft hier de grootste verontweêrdiging verwekt en alle godsdienst- en zede vrienden bedroefd, die zulk eene roekeloze daed allen toeschryven aen eene gansche verzuyming van onze geheyligste plichten.

Wy laten hier den brief volgen, die den jongeling aen zynen vader geschreven heeft op den muer van zyne kamer :

Beminden Vader

« maekt' er eene rede van, want ik hadde noyt van myn leven tot geen geluk gekomen, en nu ben ik in ruste met myne beminde; myn verzoek en is niet anders als my in het zelfste graf te begraven, en geloof, als dat er niemand gestorven is met zoo een hert als ik, ik hebbe myne kogels zelfs gegoten; ik zinge gelyk of zy voor my niet moesten dienen. Ik omhelze myne ouders en alle myne vrienden; ik beminne God en myne lieve Philippine uyt myne ziel; ander dood zou ik noyt gestorven hebben als in den geest van poer en lood. Ik hebbe my liever het leven benomen als myne beminde Philippine nog eens in het ongeluk te zien komen, zonder haer te konnen trouwen. »

In hetzelfde nummer lezen we in de rubriek « Overledene van 3 tot 7 January » :
Den 4.

*Philippine Caulier, 23 jaren, kleermaekster, wilderoosstraat.
Petrus Odeyn, 20 jaren, onderwijzer, hoogpoort.*

M. BROECKHOVE

(1) Zie O V Z XXXXII (1967) 159-160.

ST.-MARTENS-LATEM. — Geitenkeuring.

Op kermismaandag — einde augustus — kan men in deze stijlvolle landelijke gemeente een traditionele geitenkeuring bijwonen die zeer kleurrijk en folkloristisch is.

In de Meersstraat bewondert men de baardige diertjes die door hun eigenaars, komende van heinde en ver, met veel zorg omringd worden. Voor het jaar 1967 noteerden we geiten en geitjes uit St.-Martens-Latem, Afsnee, Eke, Gent, Lotenhulle, Nazareth en Oordegem. Een bonte verscheidenheid van het witte en gevlekte ras; eenjarige, jonge en oude geiten, melkgeiten, oude en jonge bokken stellen het alziend oog van de keurders voor een zware opdracht. Het lijkt wel moeilijker te zijn, de eigenaars tevreden te stellen dan wel de deelnemende geiten.

Drukplaat « Het Volk »

Het folkloristisch feest vindt zijn oorsprong in landelijke sociale toestanden uit vorige eeuw. Geiten en schapen waren de veestapel van de minbegoeden, die moesten voorzien in eigen bevoorrading van zuivel- en vleesprodukten. De verbetering in de levensomstandigheden van de plattelandsbevolking heeft de geitenkeuring nog niet kunnen doen verdwijnen. Deze landelijke traditie verdient wel bewaard te worden als een getuigenis van het verleden en als toeristische merkwaardigheid.

M. DAEM

BRUSSEL. — Sabena : Volksfeesten.

In 1968 spant de Sabena de kroon. Een ontzagwekkend formaat 65x40 centim. en veelkleurige uitbeeldingen brengen u kunstzinnige taferelen uit de schat van ons volksleven : Ronse, Zotte Maandag; Binche, de Gilles; Merchtem, de Steltlopers; Stavelot, de Blancs Moussis; Ieper, het Kattefeest; Bergen, de Lumeçon; Brugge, de H. Bloedprocessie; Brussel, de Ommegang; Tussen Samber en Maas, de militaire Marchen; Geraardsbergen, het Krakelingenfeest en Tonnekensbrand; Eupen, het Carnaval; Rutten, het Sint-Evermarusspel; Malmedy, de Haguettes.

De schilder Jean Dratz brengt machtige composities. Albert Marinus, lid van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde, feliciteert terecht de Sabena voor de pracht en praal waarmede onze volksfeesten hier te voorschijn treden.

ANTWERPEN. — V.T.B. - V.A.B. : Vlaamse Premonstratenzerabdijen.

De architectuur van Witheren of Norbertijnen uit Antwerpen en Brabant krijgen hun beurt. Pater Gailliarde leverde de fraaie tekeningen; zijn ordegenoot pater Gerrits, o. praem. herinnert door zijn commentaar de kultuurrijkdom en het artistiek streven van deze kloosters : Averbode, Grimbergen, Park Heverlee, Postel, Tongerlo. Voor elke abdij pronken twee tekeningen.

LEUVEN. — Belgische Boerenbond : Oude Hoeven.

Kleurfoto's tonen ons keurig de oude hoeven, vaak alleen de voorgevel : Spermaliehof, Sint-Pieterskapelle; De Levrette, Piringen; Ferme du Grand Château, Huppaye; Baudelohoeve, Sinaai; Monnikerhoeve, Meerhout; Groene Boomgaard, Belsele; Rothemwinning, Halen.

WETTEREN. — Drukkerij De Canck : Gentse Ikonografie.

Drukkerij De Canck van Wetteren verraste met een waardevolle kunstalmanak. Zes pentekeningen van Luc Huylebroeck brengen in een keurig spel van wit en zwart bekende taferelen : driemaal bewonderen we een andere hoek van het Patershol; tweemaal treedt ons Museum voor Volkskunde op de voorgrond, zoals het er vroeger uitzag, eens met een deel van de voorgevel, eens met de sakristie en omgeving; de Zwarte Lieve Vrouw naast de brug vormt het zesde taferel. Ons museum en de onmiddellijke omgeving krijgen langs deze tekeningen een onverwachte luister. De artiest Luc Huylebroeck en de drukker De Canck krijgen dubbel en dik onze gelukwensen en hulde! Renaat van der Linden

NIEUWJAARSKAARTEN

Aan de stroming ten goede op gebied van de gelegenheidsgrafiek kan ook de nieuwjaarsbrief en -kaart niet ontkomen. Sommige uitgevers brachten nieuwjaarsbrieven met verantwoorde illustratie van jonge grafiekers (o.m. van Jaklien). Behoort het aflezen van de nieuwjaarsbrief meer en meer tot het verleden in ons

volksleven, dat gevoelig is aan en onderworpen aan evolutie? Het St.-Berchmanskollege van St.-Amandsberg bracht langs de artiest-leraar Toon Saelens een nieuwjaarskaart die de traditionele brief enigszins vervangt, formaat 13x33; links voorziet de ruimte voor een sobere tekst, rechts pronkt een kleurige tekening. Vroeger brachten de nieuwjaarsbrieven veel sneeuw en winterlandschappen allerhande. Toon Saelens legt de nadruk op het optimisme langs het zonmotief en leunt aan bij de volkskunde door een voorstelling van de levensboom, ode aan de vruchtbaarheid, en door een fluitspeler als kerstmotief. Zijn tekeningen bieden het thema van het oud kerstlied :

« Herderkens van buiten Zo spelen wij over de been
Met trommels en met fluiten Zo trekken wij naar Beddeleem ... »

J. Clauwaert

NIEUWJAARSGESCHENKEN

Uitgevers en drukkers (weinige, hoor!) vergasten met nieuwjaar hun klanten met een waardevol geschenk, dat gewoonlijk niet in de boekhandel verkrijgbaar is.

De drukkerij-uitgeverij Sanderus van Oudenaarde behoort bij hen, soms brengt ze een tekst, overgenomen uit een of ander waardevolle uitgave, maar telkens met band en illustraties van de poëtische illustrator Jos van den Abeele; in 1960 was het eindejaarsgeschenk « De Kerstmis van onze Kapitein », een verhaal van André Demedts, uit het jaar 1798, in 1967 « De Kistprocessie » van F. Timmermans.

De drukkerij-uitgeverij Lannoo, Tielt/Den Haag schonk in 1967 « Denkend aan Vlaanderen », geschreven door Godfried Bomans, geïllustreerd door cartoons van HugoKE; in 1968 volgde « Denkend aan Nederland » van Gaston Durnez, met prenten van Ton Smits. Beide werken bevatten een aantal beschouwingen, « die ieder hun eigen licht werpen op een bepaald facet van het Vlaamse en Nederlandse volkskarakter ». De Wetenschappelijke Uitgeversmaatschappij E. Story-Scientia, Gent bood bij de jaarwisseling '67-68 aan de vrienden en bekenden « Zuster Sharon » van Johan Daisne, verlucht met 31 randtekeningen van Frans Zenner. Het betreft de guitige en pittige historie van een journalist over voornamen. R.v.d.L.

EKSAARDE-DOORSLAAR. — Een vent in de boom, Huwelijksgebruiken.

Zaterdag 23/1/1968 zag ik in de Doorselaarstraat te Zeveneken « Ne vent in de boom hangen ». Bij navraag bleek het, dat iemand uit de buurt in het huwelijkschuitje was gestapt. Het meisje waarmee de bruidegom vroeger al eens omgang mee had, bleek haar kans verkeken. Daarom kreeg zij in de buurt van haar woning « Ne vent in de boom »!

Een aangeklede pop, de grootte van een volwassen man, hing in de boom. De pop had een klak (muts met klep) op het hoofd.

Naar men beweert is dit gebruik hier nog algemeen bij dergelijke voorvallen. Het spreekt vanzelf, dat dergelijke feiten druk besproken worden en dat men weet te vertellen wie voorheen « Ne vent in de boom » heeft gekregen.

Ferdi VAN DE VIJVER

ZOTTEGEM. — Volksgeneeskunde. Remedie tegen kinkhoest.

Zoek een warm ei, dat ge zo vers mogelijk neemt, nadat de kip het gelegd heeft; laat het met de top omlaag in een glas zakken; giet daarop citroensap, zodat het ei met schelp en al daarin bedolven is; span een bruin papier over het glas; berg het in een donkere plaats; laat het achtenveertig uur trekken; dan het geheel stevig kloppen, daar kandisuiker aan toevoegen en het ziek kind laten drinken; binnen de twee dagen is de kleine van de kinkhoest verlost.

Medegedeeld te Zottegem door Flavie Stevens, 82 jaar oud.⁽¹⁾

EDE. — Opschrift bij « De Grensbolders ».

Op 3 september 1967 vierden de Grensbolders in hun lokaal « De Eénhoorn », bij de gebroeders De Geeter, voorzitter Cocquit, zestig jaar bolder! Meester Standaardt schreef een rijmpje, dat pronkte in een met groen en bloemen getooide omlijsting boven de deur van het klublokaal « De Grensbolders » :

Edmond Cocquit viert zijn feest.
Zestig jaar is hij lid geweest
van de boldersmaatschappij.
Montje was er geren bij.
Een bolder zoekt het goede spoor
en zet zijn beste beentje voor;
Bol of bolder hangt, of is overzet,
hetzij door de drank of de zwaartekrachtwet.
Wat bolders wel en boeven niet verlangen
is : spoedig aan de staak te hangen;
hoewel sportief, vraagt Mon betaling,
niet voor het bollen, maar voor de paling.
Wij hopen, dat hij nog vele malen
met zijn klub triomfen zal behalen
en dat hij eens 'lijk Tiemen Groen
mag eindigen als ... kampioen!

AAIGEM en LAARNE. — Volksgeloof. Gebed om op tijd wakker te worden.

Heilige Sente Katarine,
Ik beveel u mijn lijf en ziele.
Maak mij wakker met de spoed
Niet te vroeg, of niet te laat
Als de klok ... uren slaat.

Na deze aanroeping moet men drie weesgegroeten bidden.

De zegspersoon Yvonne Ketsman, 53 j., Zottegem, leerde het gebed van haar moeder, geboren te Aaigem in 1874, en verzekert u stellig, dat ze door dit gebed immer op het gevraagde uur wakker wordt.⁽²⁾ R. v. d. L.

(1) Deze behandeling stemt enigszins overeen met Volksremedie tegen Kinkhoest. Zanten uit Vosselare, van Elvire Famelaer-Coene, O V Z XXVII (1952) 73.

(2) Mevrouw Elvire Famelaer-Coene tekende hetzelfde gebed op: ze leerde het van haar moeder, geboren te Laarne; de aanroeping klinkt er echter anders. Zie O V Z XXIX (1954) 130-131.

ONKERZELE. — Zoektocht naar de schat van Jan De Lichte.

Jan de Lichte en zijn bende hielden zich een tijdlang schuil in het Raspaillebos.

In dit dicht en prachtig bos dat zich over 7 gemeenten uitstrekt : nl. Onkerzele, Galmaarden, Grimminge, Zandbergen, Waarbeke, Moerbeke, Atembekke, ontspringt een bron, de « steenborne » genoemd.

Aan deze bron wijdde de Gentse dichter Daniel Heinsius (9-1-1580 Gent — † 25-2-1655 Leiden) een prachtig gedicht.

Aan deze bron kwamen Jan de Lichte en zijn bende zich verfrissen, en in de onmiddellijke omgeving ligt de buit van Jan de Lichte verscholen.

Toen ik vernam wat verteld werd over het bos, de bron, Jan de Lichte en de buit bracht ik mijn schoolvrienden hiervan op de hoogte. Wij staken de hoofden bij elkaar, en beslisten de bewuste plaats te gaan verkennen en de buit op te sporen.

Aan de rand van het bos bezochten we, op een zaterdagmiddag, eerst « de dikke eik », een kanjer van een boom waarvan ik het tweede konkurierend exemplaar nog moet ontmoeten. Trouwens van heinde en ver kwam men naar deze zeldzaamheid zien. Rond 1950 werd deze boom omgehakt. Toen stelde men vast, aan de hand van het aantal jaarringen, dat deze boom het levenslicht zag in de middeleeuwen. Deze boom was voor ons de eerste getuige van de bende van Jan de Lichte uit de XVIIIe eeuw.

Een eindje verder het bos in staat de eeuwenoude kapel « van de juffrouw ». In onze kinderlijke verbeelding zagen we Jan de Lichte en zijn trawanten met een schijnheilig wezen vlug een weesgegroetje prevelen voor het oude Mariabeeld.

Dieper het bos in bevindt zich de bewuste « steenborre ». Daar werd in een straal van 100 meter, elke vierkante meter door ons zorgvuldig uitgekamd op zoek naar de buit en eventuele voorwerpen afkomstig van de beruchte roversbende. Iedere steen, iedere versleten schoen, iedere beroeste konserve doos werd nagekeken! Precies alsof de mode van de schoenen dezelfde was als nu ... precies alsof men toen reeds konserve dozen maakte!!!? ...

Natuurlijk hebben wij de buit van Jan de Lichte nooit gevonden, vier-, vijfmaal zijn wij teruggekeerd naar het bos, tot vader er lucht van kreeg en vermanend zijn vinger opstak omdat wij het wild verstoorden, zodat wij noodgedwongen de opzoekingen staakten.

Nu nog, als vader in het Raspaillebos gaat jagen roepen wij hem na : « Zorg ervoor dat ge de buit van Jan de Lichte vindt » en 's avonds wanneer hij vermoeid van de jacht terugkeert vragen we allen : « Hoe is het geweest op de jacht, heb je de buit van Jan de Lichte niet gevonden!!!? »

Waarop vader dan lakoniek antwoordt : « Neen, nog niet, maar moest ik de buit vinden, ik zou het jullie niet komen vertellen hoor ». Intussen is de buit nog steeds zoek. Voorwaar een buitenkansje voor liefhebbers-goudzoekers.

Willy Vander Poorten

Echte onverbeterlijke deugnieten worden met de vinger gewezen met volgende volksuitdrukkingen :

« 't is nen echte Jan de Lichte »!

« 't is nen tweeden Jan de Lichte »!

« hij heeft den hoed op van Jan de Lichte »!

« hij leeft met Jan de Lichte onder één dak »!

« Jan de Lichte was niet te betrouwen, maar hij nog veel minder »!

« hij is nog slechter dan Jan de Lichte »!

« Jan de Lichte heeft er niet aan »

Een drollig gekleden persoon wordt spottend « klâar ne Jan de Lichte » genoemd.

Tijdens vechtpartijen tussen kinderen wordt de overwinnaar door de overwonnene voor « Jan de Lichte » uitgescholden, waarbij deze soms repliceert met slachtoffer een « Baekelandt » te noemen.

EEN BOLSPEL EN EEN BOLDERSGEDICHT UIT DE 16de EEUW.

Op de tentoonstelling « De eeuw van Breugel » te Brussel in 1963 van 27 september tot 24 november bevond zich een burijngravure onder n° 385, met als titel « Het Narrenfeest » naar Pieter Breugel.

Deze gravure werd gemaakt door Pieter Vander Heyden. Geboren te Antwerpen omstreeks 1530 werkte hij voor Hieronymus Cock van 1551 tot 1570. De gravure stelt een groep bolders voor.

Een ervan rolt een bol naar een ring die in de grond vaststeekt; deze is een weinig groter dan de bol. Achter de ring staat « een pinneke » of « kalleke » dat men moet raken. Dit bolspel zou men net zoals het gaai-bollen : het bollen naar de gaai of het bakbollen : het bollen naar de bak, in dit geval : het bollen naar de ring : het ringbollen kunnen noemen.

Links van de gravure in een cartouche bevindt zich het monogram en signature : Breugel. — Midden onder het adres : Adri Coll. exeud.

In de benedenmarge : een geestig en humanistisch gedicht waarschijnlijk gemaakt door een rederijker daar de Rederijderskamers in de 16e eeuw regelmatig narrenfeesten inrichten.

1. *Ghij sottebollen, die met ijdelheit, ghequelt « sijt »
Compt al ter banen, die lust hebt om rollen
Al wordet d'een sijn eere en dander 't gelt « quyt »
De werelt die prijst, de grootste sottebollen.*
2. *Men vint sottebols onder elcke nacie
Al en draghen sij geen sotcappen op haeren cop
Die int dansen hebben, al sulken gracie
Dat hunnen sottebol, drayet gelijk eenen top*

3. *De vuylste sottebols lappent al duer de billen
Dan synder die d'een ander met tusnuten vatten
De sulck verköopt troyen en dander brillen
Daer sij veel sottebollen, mude verschatten*

4. *Al sijnder sottebols die haer wijselijck draghen
En van 't sottebollen den rechten fin a smaken
Omdat sij in hun selfs sotheyt hebben behaeghen
Sal hueren sottebol alderhyt de pin « raken ».*

Willy Vander Poorten

PRIJSVRAAG – ALFONS DE COCK 1969

De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen schrijft voor 1969, ten laste van zijn FONDS ALFONS DE COCK een prijsvraag uit en vraagt :

Een in het Nederlands geschreven volkskundige studie van ten minste 64 bladzijden, met 42 regels van 62 lettertekens, over een onderwerp in verband met *Volksletterkunde in Vlaanderen*. De volksletterkunde wordt hier in ruime zin opgevat. Komen in aanmerking : het volkslied en liedjeszangers : beoefening en onderzoek; reeksen liederen en verzamelingen; bepaalde onderwerpen i.v.m. instrumenten, volksdans, volksverhaal; algemene bijdragen of studies, specifiek i.v.m. sprookjes, sagen, legenden, volkstoneel, volkse uitgaven allerlei. Het werk dient een samenhangend geheel te vormen. Alleen handschriften, leesbaar geschreven of getikt, van onuitgegeven studiën komen in aanmerking. De schrijver vermeldt zijn naam niet op het werk. Hij voorziet het van een kenspreuk die hij met opgave van naam en volledig adres, gesloten in een enveloppe met dezelfde spreuk als het opschrift herhaalt.

De studie moet vóór 31 december 1969 gestuurd worden aan de heer Maurits Broeckhove, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent, onder vermelding : Prijsvraag Alfons de Cock 1969.

De uitgeloopte prijs bedraagt 7.500 frank. Indien geen werk aan de vereisten voldoet, kan de jury een aanmoedigingspremie toekennen.

Het bekroonde werk wordt eigendom van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen die zich het recht voorbehoudt de studie uit te geven.

De beslissing van de jury is zonder beroep.

De Sekretaris,
Maurits Broeckhove

De Voorzitter,
Renaat van der Linden

BOEKBESPREKING

Uitgave van de Stichting Historisch Boerderij-onderzoek (S.H.B.O), Deel I : « De Nederlandse boerderij in het begin van de 19e eeuw », Arnhem 1967. Voorwoord door A.J. Bernet Kempers; Inleiding door Dr. J.M.G. van der Poel. Beschrijving door Drs. R.C. Hekker; 120 blz., 26 afb. in en 50 afb. buiten tekst.

Prijs f 15,- (vermeerderd met f 1,- voor verzendingskosten); G.R. 897058 van de S.H.B.O., Arnhem, Nederland.

Het doel van de S.H.B.O. is door opmetingen, afbeeldingen en beschrijvingen de boerderij in Nederland, zowel het inwendige als het uitwendige ervan, historisch vast te leggen.

In hoofdzaak worden in deze uitgave (Deel 1) de boerderij opmetingstekeningen gepubliceerd die Jan KOPS als Commissaris tot de Zaken van de Landbouw in opdracht van het « Kabinet van Landbouw » heeft laten vervaardigen omstreeks 1815. Deze tekeningen (grondplans, gevels, langs- en dwarsdoorsneden) bleken verloren of in onbekende handen te zijn geraakt tot in 1961 wanneer de S.H.B.O. ze onverwachts ten geschenke kreeg. Uit de bundel die oorspronkelijk 51 tekeningen bevatte, zijn er 9 verdwenen.

Wat Kops destijds van de opmeters verlangde was dat de tekeningen behalve nauwkeurig, eveneens onderling vergelijkbaar zouden zijn. Daarom werd voor ieder het gebruik van de Rijnlandse voet 12 duim = 0,314 m voor-

geschreven. Een opmeter heeft nochtans de Amsterdamse voet 11 duim = 0,283 m gebruikt.

De tekeningen zijn zeer duidelijk afgewerkt. In sommige gevallen werden de gevels in spiegelbeeld of in verschillende standen afgebeeld. Alhoewel die laatste voor iemand die plans kan lezen geen bezwaar betekent, werden de grondplans en doorsneden op een en dezelfde schaal hertekend, in perspectief gebracht en als verkleinde prenten in de verklarende teksten opgenomen, wat zeker voordeel bijbrengt voor de bestudering.

Achtereenvolgens worden boerderijen uit Noord-Holland, Utrecht, Zuid-Holland, Gelderland, Overijssel, Friesland, Zeeland, Noordbrabant en Groningen behandeld.

Voorwaar een degelijke uitgave die tevens als basis kan dienen voor vergelijkende studie.

M. BROECKHOVE.

RÜDIGER SPERBER : « Die Nebenflüsse von Werra und Fulda bis zum Zusammenfluss. Hydronyma Germaniae, uitg. door Hans Krahe, Reihe A, Lieferung 5. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1966. 132 blz., 1 kaart.

Enkele jaren voor zijn dood vatte Hans Krahe het grootse plan op alle Duitse waternamen in de vorm van gedrukte verzamelingen voor iedere belangstellende toegankelijk te maken. Rüdiger Sperber verzamelde uit stafkaarten en oorkondeboeken het mate-

riaal voor het vijfde deel van de reeks, dat zich uiterlijk in niets van de vorige delen onderscheidt : het brengt een alfabetische lijst van waternamen, zonder inleiding, zonder verklaringen, commentaar of opmerkingen, zonder besluit. Voor elke naam worden echter de

oudere vermeldingen opgesomd (met bronnenopgave); vaak wordt naar literatuur over een bepaalde naam verwezen. Een bronnenlijst en een bibliografie besluiten het boek.

Deze werkwijze vertoont enkele nadelen die natuurlijk voor de hele reeks gelden, en die o.a. reeds door F. E. Vogt in 1963 (Beiträge zur Namenforschung 14, blz. 104) geformuleerd werden. Zo staat het vast dat stafkaarten en oorkondenboeken *alleen* geen volledig materiaal bieden. Vooral bij de grote agglomeraties, waar voor letters weinig plaats is, laten de kartografen graag de namen van kleine waterlopen weg. Dat in de duizenden ongedrukte oorkondenboeken te vinden zijn, is wel duidelijk. Werkelijk alle waternamen vindt men in deze reeks dus niet.

Hoe gegrond deze kritiek ook is, toch is met de gevolgde werkwijze één groot voordeel verbonden: indien men werkelijk volledige verzamelingen wilde hebben, dan zouden de delen in een zeer traag tempo verschijnen. Nu is men na vier jaar aan de vijfde aflevering (oorspronkelijk was gepland dat er twee per jaar zouden verschijnen), zodat men toch kan hopen, dat de filoloog binnen enkele tientallen jaren over de overgrote massa der tienduizenden Duitse waternamen zal kunnen beschikken.

Het door Sperber bewerkte stroomgebied van Fulda en Werra is taalkundig biezonder interessant, omdat beide rivieren van het Hoogduitse in het Ne-

derduitse taalgebied stromen. Sommige bijrivieren hebben Nederduitse, andere Hoogduitse namen. Door de oude vermeldingen te vergelijken kan men verschuivingen der dialektgrenzen, Hoogduitse stralingen enz. vaststellen. Ook in dit gebied zijn er een aantal namen, zoals *Rhein*, *Ems*, *Emse*, *Eder*, die vooral voor de Indogermanist van belang zijn.

De Nederlandse naamkundige vindt in Sperbers verzameling heel wat namen die ook bij ons voorkomen, b.v. *Bierbach*, *Schwalm*, *Humbach*, *Itter*, *Otter*, *Wann-Bach*, *Gladebach* (vgl. *Glabbek* in Limburg, 1139 *Glabbek*). Een vergelijking is wel interessant en maakt soms algemeen aanvaarde etymologieën problematisch.

Enkele namen uit het gebied van Fulda en Werra houden blijkbaar verband met bijgeloof of bepaalde gebruiken en zijn dus voor de volkskundige van belang. We citeren o.m. *Glocken-Teich*, *Pilger-Bach*, *Siechenlache*, *Königsborn*, *Marienwasser*, *Heiligen-Graben*, *Männer-Wasser*, *Katzbach*, *Katterbach*. Een nauwkeurig onderzoek ter plaatse is natuurlijk noodzakelijk om de juiste betekenis van die namen te achterhalen.

De waarde van materiaalverzamelingen zoals deze van Sperber is onschatbaar. Jarenlang zullen taalkundigen, volkskundigen en zelfs historici uit zulke bronnen kunnen putten.

Pierre HESSMANN

Dr. Jozef WEYNS: *Vlaamse Hoeven*, vorm en sfeer, nr. 504 van de Verhandelingen van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, nr. 4 van de Campus-reeks. Van In. Lier, 1967. 77 blz. met tekeningen van de schrijver. Prijs: 65 F.: in boekhandel of P.R. 440.470 van J. Weyns, Genk.

De schrijver streeft ernaar de lezer het boerenhuis te leren waarderen.

In hoofdzaak vertrekt S. van het land-

schap. De hoofdvormen van de boerderijbouw in Vlaanderen vinden we:

1) in het arme heideland (Kem-

pen in de prov. Antwerpen en in de N.-helft van Limburg);

- 2) in het vruchtbaar heuvelland (Midden-België);
- 3) in het vruchtbaar laagland (Scheldepolder, Waas- en Meetjesland).

Een en/of een paar typen van hoeven uit iedere streek worden besproken onder oogpunt van grondplan (oriëntatie en het rationele van de indeling) en van opstand (uitzicht, wanden).

Het Kempens huisje is naar de zon gekeerd, het woongedeelte en de stallen bevinden zich onder één dak. Grotere Kempense hoeven krijgen een afzonderlijke schuur.

Grote pachthoven, de z.g. vierkanthoeven treffen we in het vruchtbaar heuvelland aan. Woonhuis en dienst ruimten vormen een aaneengesloten

vesting.

In het vruchtbaar laagland zijn het de omwalde hofsteden die vooral machtig kunnen aandoen voor wat betreft de schuren.

In afzonderlijke hoofdstukken krijgen de schuren, de kleine bouwsels (karschob, bakhuis), de wandtechniek (lemen wanden), de sfeer binnen en buiten en tot slot heemschut hun beurt.

De talrijke met de vaardige hand van de schrijver opgewerkte tekeningen verduidelijken de tekst. De met smaak uitgevoerde kافت verhoogt de aantrekkelijkheid.

't Is een leerrijk werkje dat op een bondige wijze ons vertrouwd maakt met de kulturele en de morele waarden van de plattelangsarchitectuur.

M. BROECKHOVE

ROGER DE BACKER : CAMPO SANTO St.-Amandsberg. Vlaamse Toeristische Bibliotheek. nr. 82. Uitgever: V.T.B. Antwerpen, 1967, 16 blz. geïllustreerd. Prijs: 13 fr.

Ter inleiding geeft de auteur een beknopte historische schets van het ontstaan der St.-Amandskapel, die thans volledig gerestaureerd is, en van de parochiekerk toegewijd aan de H. Amandus.

In het midden der 19de eeuw werd de begraafplaats, Campo Santo, aangelegd als laatste rustplaats voor begoede families en voor de elite van de wereld van kunsten en wetenschappen. Bij deze elite behoren veel pioniers van de Vlaamse Beweging, zodat deze rustplaats beschouwd wordt als een pelgrimsoord voor de Vlamingen. Campo Santo heeft thans een ruimere betekenis gekregen. Overleden vooraanstaande Vlamingen, behorend tot onze generatie, vinden er de eeuwige rust.

Campo Santo is een toeristische merkwaardigheid die jammer genoeg onvoldoende bekendheid verwierf.

In enkele bladzijden heeft de S. de gamma verdienstelijke personen belicht die op het Campo Santo hun laatste rustplaats kregen.

De auteur vermeldt hun namen met een biografische nota die door belangstellenden kan bijgewerkt worden aan de hand van de opgegeven geraadpleegde bronnen.

We bevelen het boekje zeer aan.

Deze uitgave is een piëteitsvolle herdenking van de vele Vlamingen die vanaf J. Fr. Willems tot op heden, Vlaanderen verrijkt hebben met hun hart, hun geest en hun kunst.

M. DAEM

John JACOBY: *Wie nooit gezondigd heeft ...* Uitg. Walter Beckers, 10, Rozenlaan, Kapellen-Antwerpen, 1967, 278 blz. Alleen verkrijgbaar in « Klubverband » (Europa-reeks).

Personen, en vooral leerlingen, die op volkskundig terrein voor een bepaalde streek en een beperkte periode gegevens willen achterhalen, speuren naar een tijdschrift of naar een min of meer geleerde studie. Dynamische personen zoeken zegspersonen op. Degenen die voor het Hageland gebruiken en gewoonten wensen op te tekenen i.v.m. de periode 1930-1935, hoeven tot geen van beide middelen hun toevlucht te nemen. Ze vinden een rijke bron in de roman of beter geromanceerde autobiografie : « *Wie nooit gezondigd heeft...* ». De auteur steekt van wal met gulle, volle humor nopens de pedante ik-vorm, de problemen van de autobiograaf en stelt zich voor : « Jeremias Van Achtermeulen, geboren te Zuurschote in Vlaams Brabant in het jaar O.H. 1913, op 13 maart, klokslag 13 uur. Driemaal dertien : genoeg om de haren van elk biigelovig mens — en wie is niet een tikie superstitieus? — ten berge te doen rijzen ». Deze zinnen vertolken enigszins de aard van het werk. John Jacoby geeft zijn levensloop : aan de hand van talrijke, vaak leuke anekdoten en uitvoerige beschrijvingen, een voorbeeldige levenswandel als zuigeling, zijn reputatie als huilebak, de belevenissen tijdens een kerstviering, in de « kakschool » bij « Maseur Trees » met haar schommelpaard, bij meester Manders, bijgenaamd « Bolleke Vet » met zijn lijfstraffen, in de kerk bij de omhaling met de schaal : « God zal 't u lonen » ... « met erwten en met bonen ». Hoofdstuk II rept over de Heilige Kommunie, de toevallige paren van die dag, de bolhoed van een jongen als weerloos slachtoffer van de

mode, de vete en vechtpartijen tussen de groep van « 't Laag » en de bende van « 't Hoog », de wapens : de katapult, klakkebuizen of proppenschietters, de « Lichtjesloop » in de herfst met het lied « Keersken in de lanteern ». John Jacoby noteert het verdwijnen van deze kinderomwegangen in het Hageland omstreeks 1933. De lektuur in die periode : Lord Lister, Nat Pinkerton en Nick Carter, Buffalo Bill en soortgenoten, de halfmaandelijke afleveringen aan 0,75 F van « Cartouche », « De Bende van Bakelandt », enz. de speelgoedwinkel met marbels en tollens, vliegers en repen, de onvergetelijke mannekenbladen of volksprenten van Duimpje, Genoveva, Uilenspiegel, Jan de Wasser en dies meer. Deze nota's vindt u met puike uiteenzettingen in hoofdstukken I, II en III. In die trant vordert de auteur in iaren en wijsheid, en rijkdom voor de volkskundige. langs de jaren in het kollege, met koffiebennen om na het genot van Aarschotse Bruine of een Cristal van Alken aan het onderlijk reukorgaan te ontsnappen, langs de kermessen in de omgeving, zijn naamsverandering « Jerre » naar « Tim », de intrede van de grote liefde, het drinken per meter, d.i. van bierolassies als soldaaties in de rii, één meter lang, langs avonturen op het toneel, zijn figurantenrol in de groen Staf Bruggen, en dergelijke meer. Verdere aanhalingen zijn wel overbodig. Het tweede deel « Twintig jaar later » kunnen we niet vergelijken met het eerste (blz. 21-181). « Twintig jaar later » geeft namelijk een avontuur van de zoon van de auteur, in de wirwar van onze vijftiger, zestiger

jaren. De volkskundige zal er weinig oogsten. Het eerste deel blijft er des te rijker bij. Zeden en gewoonten, processies in Scherpenheuvel, een hanengevecht, het eerste vertoon van een filmteater (ook omstreeks 1930), een volkstype : Seppe met zijn trekorgel en zijn ... houten been.

Enkele jaren geleden hebben we ge-

wezen op de waarde van sommige verhalen als bron voor de studie van ons volksleven. John Jacoby kent het Hageland van 1930 tot 1940 door en door en beschrijft het als knap auteur. Het boek « Wie nooit gezondigd heeft ... » is een hemelse bron voor volkskundige vorsers.

Renaat VAN DER LINDEN

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven.

Deel III. Rond den Heerd 1865-1902, door Lic. DIRK CALLEWAERT. Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie, 1966, XXX - 320 blz., ill.

De auteurs en de uitgever van « Rond den Heerd. Een leer- en leesblad voor alle lieden » zullen bij de publikatie van het eerste nummer op 2 december 1865 nooit hebben vermoed, dat omstreeks honderd jaar nadien vorsers hun blad zouden hebben uitgepluisd en de artikels volgens een internationaal stelsel zouden hebben gerangschikt. De illustratie van het eerste nummer brengt ons een hele familie van groot en klein rond de open haard, waar de gebilde grootvader aan 't lezen is. Titel en illustratie dekten hetzelfde doel.

Lic. D. Callewaert heeft een totaal van 2.980 steekkaarten vastgelegd; dit beduidt niet, dat er 2.980 artikels in het tijdschrift verschenen zijn, want sommige bijdragen komen in verschillende rubrieken terecht, maar dergelijk klassement biedt de mogelijkheid te onderzoeken welke onderwerpen gedurende bijna een halve eeuw in het tijdschrift de voorrang kregen en welke onderwerpen weinig of niet aan bod komen. Het verrast b.v. vast te stellen, dat volkskunst, i.c. prentkunst meer

nummers in beslag neemt dan zeden en gebruiken, én voor de levensloop, én voor de kalendergebruiken. We beoordelen reeds de waarde van het tijdschrift, zonder de waarde van de inleiding te vermelden. Elk nummer van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie start met een historisch overzicht over de beoefening van de volkskunde in het Nederlands taalgebied over het algemeen en over de plaats die het behandelde tijdschrift (of van de groep tijdschriften in deel IV) daarin bekleedt. Stichters, leiders en medewerkers treden om de beurt op de voorgrond en de inleider krijgt de kans aan het blad meer reliëf te geven. M. Broeckhove heeft reeds de aandacht gevestigd op dit plan⁽¹⁾.

Het historisch overzicht hier krijgt vier delen met een postscriptum : Het tijds-kader vóór de stichting. Stichting en groei : periode van Gezelle (1865-1871). Bloeitijd : periode van Duclos en zijn medewerkers (1871-1880). Verval (1880-1902). Het postscriptum geeft de bijdragen en de indelingen daarvan verschenen

(1) M. BROECKHOVE : I. Peeters-Verbruggen. Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven. Inleiding door Prof. Dr. K. C. Peeters. Deel I. Volkskunde 1888-1938. II. 1939-1960. O V Z. XXXX (1965) 249. Renaat van der LINDEN : Volkskundige Bibliografie. O V Z XXXXII (1967) 213-214.

in het extra-nummer van Biekerf, dat de honderdste verjaring van het eerste nummer van RdH. herdacht.

Dergelijk overzicht onthult het wel en wee, de voor- en tegenspoed van een blad, de rol van leiders en medewerkers, het versturen van een omzendbrief vóór de publikatie, de verdeelde meningen over het (eerste) sukses, het aanvanke-lijk lezerspubliek, het volschrijven van de eerste zes jaargangen door Gezelle alleen, de verscheidenheid van de inhoud, belangrijke initiatieven, b.v. de

oprichting van de « Gilde van Sinte Lutgarde », waaruit waardevolle medewerkers opstaan, het taalpartikularisme, en vele andere punten i.v.m. de groei en bloei van RdH.

Degenen die de volkskunde van West-Vlaanderen in het bijzonder of van Vlaanderen in het algemeen willen bestuderen, zullen bestendig voor het tweede deel van de vorige eeuw deze uitgave van Dirk Callewaert als een waardig werkinstrument ter hand moeten nemen.

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Idem.

Deel IV. A. Grootmoederken 1842. Wodana 1843. door Prof. Dr. K. C. PEETERS. B. Tijdschriften met Museum in de Titel. door Lic. L. DE WIT. Antwerpen, ibidem, 1967, A. XXIV - 93 blz. B. XXV-IL - 95-273 blz.

Prof. Dr. K. C. Peeters noteert in de Inleiding vooraan, dat dit deel thans een repertorium van *meerdere* tijdschriften behelst. Het oudste Nederlandse volkskundige tijdschrift « *Grootmoederken* » — « *Wodana* » vormt een afzonderlijk geheel als deel IV A. Deel IV B omvat negen tijdschriften die het woord « Museum » in de titel dragen.

Wodana, het eerste volkskundig tijdschrift in ons taalgebied, is gebonden aan de figuur van de stichter Johan-Wilhelm Wolf, de grondlegger van de volkskunde in Vlaanderen, een eigenaardige figuur in een raadselachtig kader: hij verbreekt alle banden met familie, kerk en maatschappij, verlaat Keulen, zoekt sagen in de boeken en handschriften van de koninklijke bibliotheek te Brussel, vult daardoor het werk van Grimm aan, verhuist naar Gent, o.a. onder invloed van Prudens Van Duyse, komt in contact met vooraanstaanden uit de Vlaamse beweging en levert werkelijk volkskundig werk, aanzien hij rechtstreeks bij het volk sagen,

sprookjes en legenden zant, bezoekt de meeste steden en stadjes en legt de basis voor zijn latere uitgaven. Met behulp van de Gentse vrienden kan hij in 1842 « *Grootmoederken* » op de markt brengen. Hij wil de vertelselschat verspreiden en wetenschappelijke belangstelling prikkelen. In 1843 verschijnt « *Wodana* », een soort heruitgave van « *Grootmoederken* ». Daarna slaat Wolf een brug tussen vele geleerden uit het Oosten en Vlaanderen. In 1845 ontstaat een breuk met Prudens Van Duyse. Wolf verhuist naar Brussel en knoopt daar betrekking aan met Dautzenberg. In 1847 keert hij weder naar zijn vaderland en overlijdt er in 1855. Anna-Maria Schmidt (1920-1943) heeft onder leiding van Prof. Dr. P. de Keyser, in haar proefschrift het thema behandeld: J. W. Wolf. Zijn leven en werk. Biezondere studie van zijn verblijf en bedrijvigheid op volkskundig, cultureel en politiek gebied in Vlaanderen tussen de jaren 1840-1847.

Prof. Dr. K. C. Peeters omschrijft in

zijn overzicht duidelijk het verschil tussen « Grootmoederken » en « Wodana ». Het eerste blad brengt sagen, sprookjes, volksliederen, -feesten en -gebruiken, kinderspelen en -liederen, steeds teksten zonder enig kommentaar. Na de eerste aflevering die 120 blz. telt, komt het einde. « Wodana » verraadt een diepere studie en is tot de wetenschappelijke kringen gericht. Wodana neemt een deel van Grootmoederken over, maar levert daarnaast vijftig blz. verhandelingen. Wolf is één der eerste pioniers van de volkskunde in ons land, noteert Prof. Dr. K.C. Peeters. Beide tijdschriften leveren 310 steekkaarten.

Lic L. De Wit leidt ons doorheen gans Vlaanderen met deel B.

Negen tijdschriften met *Museum* in de titel treden naar voor, met hun waardebeplating, hun geschiedenis, hun betekenis :

1. Belgisch Museum. Redactie Jan-Frans Willems, Gent (1837-1846).
2. Niederländisches Museum. Redactie Ernst Münch (1837-1941).
3. Vaderlandsch Museum. Redactie Constant Philip Serrure, Gent (1855-1863)
4. Leesmusem. Redactie J. F. J. Heremans e.a., Gent (1856-1859).
5. Brabantsch Museum. Red. Edward Van Even, Leuven (1860).
6. Nederlandsch Museum. Red. J. F. J. Heremans, Gent ((1874-1882) Verscheidene redakteurs (1884-1887), (1887-1890), (1891-1894).
7. Vlaamsch Museum. Redakteur L. V. Drevez, Leuven (1875).
8. Kempisch Museum. Red. Edward Vincent J. Van Ballaer, Turnhout (1890-92).
9. Gentsch Museum. Red. Hendrik Keurvels, Gent (1895-1896).

L. De Wit splitst de ontwikkeling van de volkskundige beweging in Zuid-Nederland tussen 1830 en 1914 in twee periodes : 1830-1865 en 1865-1914.

Van de negen bestudeerde tijdschriften verschenen er vijf vóór 1865, met de belangstelling voor de volkstaal, het volkslied en het volksverhaal; vier komen in de tweede periode terecht. De auteur omlijnt de betekenis van elke reeks afzonderlijk en verstrekt dan bijzonderheden over elk tijdschrift als dusdanig.

Voor nummer 9 « Gentsch Museum » stipt de auteur slechts een jaargang aan. Dit zou licht tot een misverstand kunnen leiden. Het tijdschrift met de aangegeven titel verdween na een jaar, maar bleef voortbestaan als « Gentsch Museum. Bijvoegsel » bij het « Zondagsblad » van het « Vaderland » en van het « Nieuws van Gent ». Het was tevoren aangekondigd als « verzameling van geschiedkundige, oudheidkundige, artistieke en wetenschappelijke bijzonderheden betreffelijk de stad Gent, hare monumenten, hare kunstschaten, hare verdienstelijke burgers, enz. enz. », verscheen wekelijks, ongenummerd en telde telkens acht bladzijden.

Het eerste nummer van deze reeks kwam uit op 22 november 1896, formaat kwarto. In nummer twee leest men de aankondiging : het Vaderland, het goedkoopste dagblad van België. Zeven nummers per week met een Letterkundig en Wetenschappelijk Bijvoegsel voor het Zondagnummer. Het wekelijks Letterkundig en Wetenschappelijk Bijvoegsel zal op het einde van het jaar een schoon boekdeel vormen, groot formaat, van 416 bladzijden, versierd met talrijke platen.

A. De Brabander, St.-Jansvest 16, was drukker. Daar was geen spraak van een redakteur.

Deze uitgave van het « Gentsch Museum » hield stand van november 1896 tot 28 december 1902. Het nummer van 12 augustus 1900 verstrekte een andere naam : J. Duvier, uitgever, St.-Jansvest 16, Gent; die bleef tot op het einde. Dit « Bijvoegsel » bevat met een be-

trekkelijke regelmaat Volkskundige bijdragen. Geschiedkundige en letterkundige gevens vormen echter de hoofdschotel.

Het Stadsarchief te Gent bezit deze uitgave niet; een volledige bundel bevindt zich in de Universiteitsbibliotheek te Gent; een onvolledige in de bibliotheek van de Kon. Bond der Oostvl. Volkskundigen.

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Idem.

Deel V. **Westvlaamse Tijdschriften**. 1850-1960. door Lic. CHRIS. VERCRUYSE. Antwerpen, ibidem, 1967, LXXVIII - 279 blz.

Deel IV bracht ons in reeks B negen tijdschriften met Museum in de titel. De auteur, Lic. L. De Wit, voerde ons doorheen heel Vlaanderen, aangezien Leuven, Turnhout en Gent de redakties in hun gebied gevestigd zagen. Gent spande de kroon, want vijf van de tijdschriften verschenen daar. Deel V biedt bijna duizend bijdragen, die genoteerd werden uit drie volkskundige en zeventien niet-volkskundige tijdschriften. Van dag tot dag groeit de waardering voor deze Systematische Registers die slag om slinger bewijzen, hoe rijk het domein van de volkskunde in onze gewesten gevestigd ligt, en hoe onder leiding van Prof. Dr. K. C. Peeters vorders tijdschriften allerlei uitpluizen, die wij vaak moeilijk kunnen achterhalen en zelfs in de degelijkste bibliotheken niet of zelden aantreffen. De Nederlandse Volkskundige Bibliografie is een goudmijn van het zuiverste gehalte in de zuiverste zin van het woord.

In het voorwoord van dit deel wijst Prof. Dr. K. C. Peeters op een wijziging in de klassifikatie van Hoffmann-Krayer, later door P. Geiger en R. Wildhaber uitgewerkt, en vanaf het begin in deze reeks toegepast. Hoofd-

stuk VIII Volksdrachten, sieraden wordt een nieuw hoofdstuk. Hoofdstuk IX Voeding krijgt een onderindeling bij « Dranken », nl. bier, wegens de vele bijdragen in onze tijdschriften.

Lic. Chris. Vercruyse situeert in Hoofdstuk I de Westvlaamse tijdschriften in de geschiedenis van de beoefening der volkskunde, en in Hoofdstuk II de geëxcerpeerde Westvlaamse tijdschriften in de beoefening van de volkskunde in West-Vlaanderen. De auteur geeft vier periodes voor de volkskundebeoefening in West-Vlaanderen : een vóór 1865, wanneer een aantal Westvlamingen medewerking verlenen aan Duitse volkskundigen hier; een tweede bij het verschijnen van « Rond den Heerd » in 1865 met het kenmerk van massale materiaalverzameling, en de voortzetting van het zanterswerk in « Biekorf » (1890-); 1900-1930 is een kalme periode, waarin alleen Biekorf stand houdt; de vierde periode, 1930-1960 tekent een wetenschappelijke beoefening van de volkskunde in tijdschriften en afzonderlijke werken.

Elke periode wordt met een grondige diagnose uiteen genomen. Hoofdstuk III ontleedt de tijdschriften afzon-

derlijk. Hier leest u de volgorde :

A. Tijdschriften vóór 1865 :

1. Maerlant. Tielt (1853).
2. Rumbeekse Avondstonden. Rumbeke (1856).
- B. Volkskundige tijdschriften na 1865 :
3. De Ware Vlaming. Hoogstade, Ekelsbeke (1882-1884).
4. Volk en Taal. Oudenaarde, Ronse, Waregem (1888-1895).
- C. Tijdschriften van geschiedkundige kringen :
5. Annales de la Société d'Emulation. Brugge (1839-).
6. Annales ... Ville d'Ypres et de l'ancienne West-Flandre. Ieper (1861-1880).
7. Fragmenta. Tielt (1886-1891).
8. Bulletijn ... Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk (1903-1914)
9. Handelingen ... Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk (1908-1914)
- D. Brugse tijdschriften uit de periode 1865-1900 :
10. De Halletoren (1874-1881).
11. Handelingen van de Gilde van Sinteluitgaarde (1875-1879).
12. a. Het Pennoen (177-1880).
b. Jong Vlaanderen (1881-1882).
13. Kunst (1897-1905).
- E. Een Westvlaamse volksalmanak uit de periode 1865-1930).
14. 't Manneke uit de Mane. Brugge (1881-1888; 1890-1930).

F. Niet-volkskundige tijdschriften uit de periode 1865-1930.

15. Onze Volkstaal. Roeselare (1882-1890).
16. Nieuwe Wegen. Roeselare (1910-1914).
- G. Een volkskundige almanak uit de periode na 1930.
17. 't Beertje. Brugge (1938-1940); (1945-).
- H. Niet specifiek volkskundige tijdschriften na 1930.
18. Zonneweelde. Kortrijk (1927-).
19. West-Vlaanderen. St-Michiels-Brugge (1952-).
20. Verslagen en Mededelingen van de Leiegouw Kortrijk (1959-).

Het tijdschrift 4. Volk en Taal wordt regelmatig vermeld met de lokaliteiten Ronse-Waregem. Dit klopt niet. Aflevering 1 tot en met 7 van de eerste jaargang (15 juli 1888 - 15 jan. 1889) werd gedrukt te Oudenaarde bij A. van den Driessche, in de Hoogstrate, N° 28. Deze kleine nota wil geen zier afbreuk doen aan de uiterst waardevolle publicatie. De volkskundigen in het algemeen, maar de Westvlamingen in het bijzonder zullen er zeer graag in grasduinen en een rijke oogst ontdekken en opbergen.

Elk nummer van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie wordt een onmisbaar en onuitputtelijk naslagwerk.

Renaat VAN DER LINDEN

Leven en bedrijf van een achttiende-eeuwse misdadiger:

JAN DE LICHTÉ

In de geschiedenis en in de volkskunde(*)

BIBLIOGRAFIE

- B. CORNELIS, *Jan de Lichte en zijn bende*. roman. z. pl. n. j. (11 afl.).
- A. DE COCK, *Vlaamsche Sagen uit den volksmond verzameld*. Amsterdam, 1921.
- M. DE GROOT, *Sagenonderzoek aan de grens van Oost-Vlaanderen en Brabant*. Leuven, 1967 (Verhandeling Universiteit Leuven).
- K. DE HULSTER, *De bende van Jan de Lichte*. Antwerpen, 1917.
- H. VAN HORENBEEK [ps. van A Hans], *Jan de Lichte en de zwarte rooversbende*. Antwerpen, z. j.
- P. LENDERS, *Aalst onder het bestuur van J.J.P. Vilain XIV. (1743-1751). BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS INZONDERHEID VAN HET OUD-HERTOGDOM BRABANT*, 48, 1-2. Antwerpen, 1965, 81-165.
- M.-D. VAN DER LINDEN, *Sagenonderzoek in de Denderstreek, tussen Ninove, Geaardsbergen en Herzele*. Leuven, 1964 (Verhandeling Universiteit Leuven).
- V. VAN ONSEM, *Sagenonderzoek Deel van Waasland en deel van Land van Dendermonde*. Leuven, 1967 (Verhandeling Universiteit Leuven).
- E. DE PADUWA, *Bargoens of dieventaal*. BRABANTSE FOLKLORE, 3e Jg., nr. 13, 69-71.
- K. C. PEETERS, *Eigen Aard. Overzicht van het Vlaamse volksleven*. Antwerpen, 1963 (3e uitgave).
- L. PLAS, *Bladen uit de geschiedenis van Ninove*. Ninove, 1890.
- W. VANDER POORTEN, II. *Verhalen van grootvader*. OOSTVLAAMSCHE ZANTEN, XXXVIII, 318-325.
- E. TERNEST, *Jan de Lichte en zijne bende, naar de echtste bronnen bewerkt*. Gent, z. j. (1926) (9e uitgave).

« DE LEGENDE »

De terechtstelling van *Jan de Lichte* is de brug geweest van zijn leven vol daden naar de onsterfelijkheid in zijn geboortestreek. Uit de oudste volksboeken spreekt een angstig ontzag voor het mysterieuze « duvelsjonk ». De volksschrijvers zoals een *Ternest*, beklemtonen dat hinderpalen der zedelijkheid de z.g. roverskapitein nooit in de weg stonden; aandoenlijke verhalen tonen aan dat medelijden zelden

(*) Vervolg van *Oostvlaamse Zanten*, XXXXIII (1968) 26-40.

in zijn gepantserde borst drong. Deze auteurs geven de indruk bewondering te koesteren voor Jan de Lichte, zijn « adjudanten » en zijn spionnen.

Inderdaad, bij het lezen van de volksboeken ontmoet men een geslepen, een onvermoeibaar, een optimistisch, een soms grootmoedig en een meteen wreed bendevoofd. Zijn tactiek getuigt enigszins van schranderheid: hij liet door zijn rovers het toekomstig slachtoffer schaduwen; één hunner ging dan op de grond liggen en moest erge beenpijnen veinzen, waarop het slachtoffer de zieke naar zijn woning liet brengen en 's nachts opende de z.g. zieke de huisdeur voor zijn gezellen!

Een andere maal trekken bij valavond twee rovers als veekooplui naar een eenzame boerderij op een ver gehucht om er een dier te kopen en overvallen dan plots de hoevebewoners. Soms laat Jan de Lichte één zijner mannen de dronkaard uithangen en de wandelstok van het aanstaande slachtoffer vragen omdat de zuiplap de stok zó nodig heeft. Zodra de schurk de stok in de hand heeft, bestaat er geen dronkenschap meer en de wandelaar staat machteloos tegenover de rover.

E. Ternest o.a. deelt nog mede dat bij een inbraak de dieven uit voorzorg eerst een grote stropop door de gemaakte opening staken; werd de pop vastgegrepen, dan konden de rovers nog ontsnappen. Volgens deze schrijver gingen de dieven echt vakkundig te werk: nadat een *zuijgzame* dief op enkele ogenblikken met een kleine spijkerboor een gaatje had geboord, verwijdde hij *behoedzaam* dit gat door middel van een grotere boor, wanneer de opening groot genoeg was geworden om er een fijn handzaagje door te steken, zaagde de inbreker een mensengroot stuk uit de deur.

Bij beslissende vergaderingen liet de « condottiere » zijn medewerkers « de eed van geheimhouding » afleggen; door het zweren van die vernuftig opgestelde eed waren de aanwezigen reeds in de samenzwering betrokken en was het voor hen onmogelijk — als de plannen werden onthuld — zich terug te trekken.

Jan de Lichte verdeelde zijn mannen in groepjes om de stroperijen gelijktijdig in verschillende dorpen uit te voeren. Onze rovershoofdman beschikte ook over een rijke kledervoorraad om zich doeltreffend te kunnen vermommen; blijkbaar beschikten onze voorouders maar over een gering visueel geheugen.

De gemeentesekretaris en gewezen onderwijzer Ernest Ternest beweert zelfs dat de in werkelijkheid weinig ontwikkelde en vooral kortzichtige « kapitein » bovendien geholpen werd door een waarzegster welke als « priesteres » de huwelijken van bendeleden inzegende en als een soort van *orakel* geraadpleegd werd. Het ligt voor de hand dat Jan de Lichte liefst een *onwettige* dochter van deze *magische* Livina als minnares neemt.

Is het waar dat Jan de Lichte een weerloze boerin haar oorlellen doorscheurde omdat hij onmiddellijk haar oorhangers wou hebben, dat hij tot-op-het-laatste-toe, misbruik maakte van de edele gevoelens zijner medemenschen? In de volksboeken sterft hij gelouterd; op het schavot zoende hij « hartstochtelijk » het kruisbeeld dat één der beide priesters hem voorhield!

Wat vooral drie schrijvers, twee uit de vorige en één uit onze eeuw, omtrent

de Velzeekse spitsboef hebben gefabeld, vormt « de legende van Jan de Lichte », de legende waarin het wemelt van overdreven daden en die gewag maakt van 146 benedeleden en van 57 plaatsen waar « rencontres » plaatsgrepen.

Een groot aantal van de hier verzamelde « sagen » over Jan de Lichte schijnen rechtstreeks onder invloed te staan van het boek van E. Ternest. Een enkele maal vonden wij de essentie van een verhaal door Ternest gepubliceerd, terug in een ongeveer gelijktijdig verschenen boek, nl. « BLADEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN NINOVE » (1890) door L. Plas. In alle geval, Ternest is veel en overal gelezen geworden (in 1926 beleefde zijn boek een *negende* uitgave).

Op menig dorp waren er verwoede lezers die hun lektuur — door hun fantazie uitgebreid en versierd — aan hun omgeving mededeelden. Brokstukken van deze verhalen zijn blijven voortleven onder de landlieden. Vooral in die schaars bevolkte gemeenten van het arrondissement Oudenaarde: Paulatem, Dikkele, Beerlegem, Meilegem enz. waren diverse « sagen » in omloop.

Enkele « prochies » hadden en hebben « goede » vertellers zoals b.v. St.-Maria-Latem (vóór 1914: vader en zonen Van de Velde) en in eigen tijd: Oosterzele (De Schamphelaere André, handelaar), Etikhove (koster Pascal Norga) en Leupegem (gemeentesecretaris Paeme).

Dat vertellen rond de haard heeft aan de « Indianenhoofdman » Jan de Lichte, een zekere maar treurige vermaardheid geschonken.

SAGEN

Hier volgen dan de sagen en de memoraten welke in de streek van Jan de Lichte nog verteld worden. Ongetwijfeld zijn zij ver van volledig omdat o.m. momenteel de zegspersonen minder talrijk zijn en de tijdsfeer minder bevorderlijk is voor het mededelen van sagen.

1 — Jan de Lichte was ne schoue hier. Hij ketste hier op Zwartebroek (Beerlegem) en ook in den Beekmeers (Meilegem). Diene Jan de Lichte is van geboorte van Velsieke; hij woondege op De Linde. Z'n vader was nen herbergierbaas. Diene De Lichte was nen wreeë dief. Hij leefde als « God in Frankrijk », hij zegde altijd: « Goed in de beurze, goed op tafel ».

(Marie-Louise Hellebaut (Leurs), huishoudster, Paulatem).

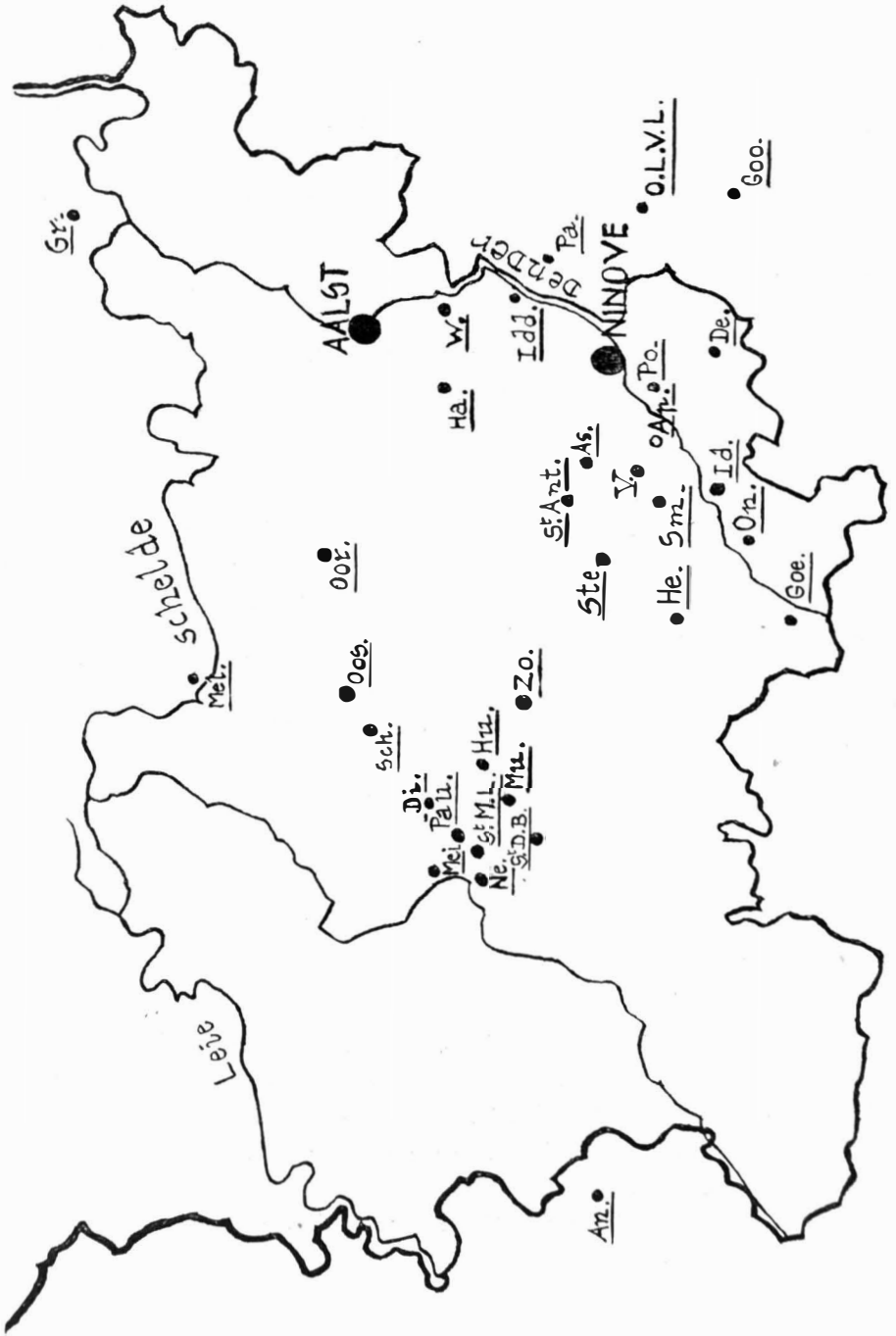
2 — In Haaltert was ook ne Jan de Lichte en diene was mee e meisken van Haaltert getrouwd (Anne Marie de Clercq) en diene zat liever in 't prison dan thuis.

(Haaltert. — De Groot, nr. 807).

3 — In Balegem hebben ze een huis afgebroken dat in het midden van een meers stond, niet ver van de Munkboshoeve. De eigenaardigheid bij dat huis was dat er geen weg naar toe liep. Men was dus verplicht van door de meers te gaan wat maakte dat men van in dat huis iedereen goed zag. Men beweerde dat in dit huis Jan de Lichte geboren werd.

(Mw. Meirsschaut, Scheldewindeke. Medegedeeld door R. van der Linden).

GEMEENTEN WAAR SAGEN WERDEN GENOTEERD :

Aalst	0 61
Anzegem (W.-Vl.)	0 182
Appelterre	0 220
Aspelare	0 144
Denderwindeke	0 235
Dikkele	0 106
Goeferdinge	0 229
Gooik (Br.)	0 239
Grembergen	1 259
Haaltert	0 146
Hemelveerdegem	0 215
Hundelgem	0 110
Iddergem	0 149
Iddegem	0 223
Meilegem	0 104
Melle	1 250
Munkzwalm	0 113
Nederzwalm	0 107
Ninove	0 152
Onkerzele	0 228a
O.-L.-Vr.-Lombeek (Br.)	0 237
Oordegem	0 43
Oosterzele	0 30
Pamel (Br.)	0 158
Paulatem	0 109
Pollare	0 221
Scheldewindeke	0 36
St.-Antelinks	0 141
St.-Dennis-Boekel	0 114
St.-Maria-Latem	0 108
Smeerebbe	0 218
Steenhuize	0 143
Voorde	0 219
Welle	0 147
Zandbergen	0 225
Zottegem	0 117

4 — Jan De Licht dat was een bende dieven. Verstuyft was daar ook bij. Hij was begost mee een naald te pakken en azo om verder. En op 't skavot zei zijn moeder dat haar foute was omdat ze hem niet genoeg berispt en had. Van Roe was daar ook bij.

(Voorde. — Vander Linden, nr. 779. Cf. Courteaux).

5 — Jan Licht, dienen heet van alles afgewerkt en hij ging de meesjken helen voeten verbrannen mee vuur dat 'n zelf koest maken.

(Pollare. — De Groot, nr. 803).

6 — Jan De Licht zat hier beneên aan dat bosselken en aan 't Hof Vermeiren was er nen docteur en den dien hield hem mee zijn bende bezig en aan den dien en deden ze niet zelle. En aan dat hof was er een grote tronke en daar zat Jan De Licht in.

(Idegem. — Van der Linden, nr. 781).

7 — De bende van Jan de Lichte had als herkenningwoord : « Geld en Brood ». Als gij dat woord kende dan lieten zij u met ruste.

(† Victor De Pauw, veldwachter, Meilegem. Medegedeeld door zijn zoon Albert).

8 — De dievenbende van Jan de Lichte bezat ook een wachtwoord en dat luidde : « Eén voor allen, allen voor één ».

(Remi Van der Haeghen, politieofficier, ° Sint-Maria-Latem).

9 — Jan Licht, diene haalde kastanjes uit den bos van Nijken(gehucht van Denderwindeke) en diene zijn stoelen waren gemaakt van bomen. Dienen hee veel kwaad gedaan en hij is in Aalst geraubrokt en vaneen getrokken mee pjèren.

(Denderwindeke. — De Groot, nr. 799).

10 — Jan Licht, diene was 't kopstuk van een benne (bende) en al wa dat 'n commandeerde wier gedaan.

(Pollare. — De Groot, nr. 796).

11 — Jan de Lichte dat was 't hoofd van een bende. Zij hebben zolder hier overal binnengebroken : in Dikkele, in Horebeke ((St.-Maria-Horebeke), in Windeke (Scheldewindeke), in Bavegem, in Oosterzele, in Westrem, in Schuuse (Schorisse) enz. Diene Jan de Lichte was ne wreë loetepée en oos z'hem bij zijne schabbernakel gingen pakken tons heeft hij hem opgehangen aan een tronke aan de bane van Berlegem naar Dikkele. Ge kunt diene tronke daar nog zien en daardoor heet diene wijk daar « Jan Hoofd ».

(Georges Remi Stevens, arbeider, Paulatem).

12 — Jan de Lichte en zijn manen da waren wreë tramars. Zij kwamen zij ook vele hier in Pelatum (Paulatem) en dat kwam omdat diene Jan de Lichte zijn lief woondege op ne wijk van Berlegem. Al die dieven hadden een lief. Da was me daar nen huishouw. In Hullegem (Hundelgem) was de bende van Jan de Lichte ook dikwijls.

(Georges Remi Stevens, landarbeider, Paulatem. Cf. Ternest, p. 72).

13 — In da bosken daar kwam Jan de Lichte mee zijn bende. En de die deden ook kwaad zelle. Dat was een bende dieven, en ze hadden azo hun woord, dat ge niet en kost verstaan hé. Hij heeft hier in Aspelare in « De Paling » nog geslapen.

(Sint-Antelinks. — Vander Linden, nr. 778).

14 — Jan de Lichte heeft hier mee zijn bende nog in de kellers van café « De paling » gezeten. Daar hielden ze vergâring. Te Sint-Antelinckx op 't hof bij Matheyzens daar kwamen z'ook.

(Aspelare. — Van der Linden, nr. 775. Cf. Ternest en O. Zanten).

15 — Zo vertelde mijn grootvader me ook dat Jan de Lichte, een der grootste rovers uit de XVIIIe eeuw, in de herberg « De Paling »(*) gelegen aan de grote baan te Aspelare, regelmatig met zijn bende vergaderde. Daar besliste ze, waar ze een slag zouden slaan.

Deze herberg bestaat nu nog en dateert minstens van in 1779.

(Appel.erre. — W. Vander Poorten).

16 — Jan de Lichte en zijn dievenbende zijn eens bijeen gekomen in ne café van Sint-Jans-Hemelveerdegem en vandaar zijn ze vertrokken om ne slag te slaan. Die café heette « In 't Kruisken ».

(Kinderen François, drogisthandel, ° Hemelveerdegem).

17 — « In den Snoek », ne staminee van Grammen (Grammene), daar kwam Jan de Lichte noo en tan en daar kwamen ook nog verschillende andre mannen die iets verdiendegen mee vijf minuutjes schoitte t'hebben.

(Camilla Blondina Claus, huisvrouw, Nederzwalm-Hermelgem).

18 — Jan de Licht dienen dronk veel. Nen boer klapte tegen hem en Jan de Licht zei : « Wel, as ik wil ben ik vannacht in a huis ». Da kan niet zei de boer, want bij mij is alles goed vast. Om 12 u. 's nachts stond Jan de Licht binnen in dat huis, zonder dat er een deur open was. Jan de Licht hee nen helen nacht mee den boer gedronken en op de meirend was 'n in ne kië weg, zonder dat er een deur open was.

(Iddergem. — De Groot, nr. 801).

19 — De beruchte bende van Jan de Lichte hield zich schuil in de Wijngaardbosjes van Denderleeuw, dicht bij het gehucht Bakergem gelegen. Daar zat Jan de Lichte, veel in de herberg. Hem vangen was onmogelijk, want iedereen zei, dat hij met den duivel omging. Zodra men de hand op hem meende te leggen, was hij spoorloos verdwenen.

(Ninove en Iddergem. — De Cock, nr. 294, De Groot, nr. P 97. Cf. Ternest).

20 — Jan de Lichte da was nen echten duvel. Hij kon azo in verschillende prochies op dezelfde moment te zien zijn. Als wanneer zij diene Jan de Lichte in een huis

(*) Zie : De Brouwer « Land van Aalst » n° 1, jg. 1952.

gingen aanhaaen dan maakte hij hem sebiet onzichtbaar. Jan de Lichte kon zich ook zo klein als een muis maken.

(Maria Maes, smidsvrouw, Munkzwalm. Cf. Ternest, pp. 181-186).

21 — Op zekeren dag kwam de abt van het klooster van Ninove met de koorden van Sint-Franciscus naar den Bakergem, overtuigd dat hij (Jan de Lichte) daarmee zou stroppen. Jan de Lichte zat in zijn gewone herberg, maar toen de abt hem de koord rond den hals wou gooien, was er geen Jan de Lichte meer te zien.

Iedereen stond verbaasd. Wat nu gedaan? De aartsbisschop van Mechelen gaf bevel, om op een gestelde dag al de klokken van het land te luiden. Door de kracht die van dat algemeen kloggelui uitging, verloor Jan de Lichte zijn tovermacht, zodat hij in een hollen wilg, waar hij zich verscholen had, door de boeren werd vastgegrepen.

(Ninove en Iddergem. — De Cock, nr. 294, De Groot, nr. P 97).

22 — Jan de Lichte diene ging op 't hof van Madame Rollier slapen en hij riep tein « Madame Rollier, 't is goe volk ». Hij is in Aalst geraubrokt (geradbraakt) op de grote met (markt). As 'n aan 't schavot stond riep 'n :

« Madame Rollier : in den dieperik, (kelder)
onder ne centerik, (trap)
onder ne herterik, (steen)
lei mijne poen. » (geld)

(Iddergem. — De Groot, nr. 798. Cf. Ternest, p. 69).

23 — Jan de Lichte diene za altijd :

« 'k Ben het zoontje van mijn vader,
en van mijn moeder tevens,
'k heb de raad van allebei
oh, wat steekt er deugd in mij ! »

Maar ze hemmen Jan de Lichte te Aalst in een kuip mee nagelen gestoken en tein deën ze die kuip rollen en al die nagelen staken in zijn lijf.

(Haaltert. — De Groot, nr. 797).

24 — Jan Licht, da waas nen bandiet die overal inbrak en aan de molen van Lommek (O.-L.-Vr.-Lombeek) zijn er meesjken vermoord. Diene Jan Licht ha van nikske schrik

(Pamel. — De Groot, nr. 806).

25 — 'k Hem altijd horen vertellen da Jan Licht aan de Parrenbos gezeten heet en dat 'n daar ne kië op nen avond la te slapen maar van as 't er iemand rond hem toest (durfde) kommen wier 'n da precies gewaar en tein begoest 'n (begon hij) te spettelen (spartelen).

(Denderwindeke. — De Groot, nr. 800).

26 — Jan Licht ha gezworen dat in een huis iedereen ging sterven. Da was in een boerderij langs den anderen kant van Welle. Iedereen was dood; alleen e kindeken dat in e wiegske la kreeg 'n nie dood. Hij heet tein de wieg omgekeerd en da kinneken is versmacht.

(Welle. — De Groot, nr. 805. Cf. Ternest).

27 — Jan de Lichte en zijne maat hebben op de bare van Aanorde (Oudenaarde) naar Kortrijk ne keer een koetse tegengaaen. In die koetse zat een Franse madame mee heur gezelschapsdame. Die twee bandieten wilden altemets die damen misbruiken. Ge kunt wel peinzen dat die tons begonnen t' herrebekken. Maar daar was gene parlé aan en zij hebben older eerst moeten geven. Die dieven hebben die madamen geen pieten afgepakt. Dienen Jan de Lichte was nen echten wijvenzot. Op nen avond is hij azo in de schouw gekropen van een kasteel die uitkwam in de slaapkamer van mevrouw. Van schotte zat er in die madame gene toef meer. Ze moest zij Jan de Lichte z'n goeste doen. Naar 't schijnt hee Jan de Lichte een briefken geschreven en da waas omdat de bende aan die kasteeldame liberen door-gang zou geven.

(Omer Van Melckebeke, herbergier, ° Dikkele).

28 — Jan de Lichte sliep eens in 't bed van de mulder van Smeerebbe-Vloerzegem. Het geld van die molenaar lag onder een steen geborgen. De rover nam het geld weg en schreef met krijt op de achterkant van de steen : « Jan de Lichte » en 't geld was schampavie.

(Rob. De Lange, kunstschilder, Goeferdinge).

29 — En zijn meeste plezier dat hij g'had heeft was : in den tijd kwam er enen rond om lepels en messen te verzilveren, en in een vuurken moesten ze lood smelten of iet hé, en diene vent was toch in slaap gevallen en hij lag op zijne rugge mee zijne mond wijd open en Jan de Licht passeert daar en hij giet de lepel die daar instond in diene vent zijne mond en de man is ervan gestorven. En dat was zijn meeste plezier geweest van diene man daar te zien spartelen. Voor zijn straffe hij sen gerauwbrokt.

(Smeerebbe-Vloerzegem. — Van der Linden, nr. 777 2/2. Ook Denderwindeke en Zottegem. Cf. Ternest, p. 364).

30 — Jan Licht heet hie al ons kanten gezeten. 't Was zjust ne meesj bezig mee zijn frinketten te tennen en zijne spiritus of zijn lood, da kan ik zo zjust nie mié zeggen, stond te zojen (koken). Diene meesj was in slaap gevallen en Jan Licht ha in diene zijne mond dienen heten spiritus gegoten en hij is daarvan gecreveerd.

(Denderwindeke. — De Groot, nr. 804).

31 — De bende van Jan de Lichte hê vroeger jaren in Grembergen geresedeerd, ze zijn hier nog binnen geweest in 't straat in de staminee « den Bonten Os ». En in 't staminee « de Negen Oren », op de Zeelse baan, daar zijn z'is binnengereen op nen bierwâgen in de lege tonnen, zo bestalen ze dan de mensen.

(Grembergen. — Van Onsem, nr. 262).

32 — Jan De Licht ging hier naar de molen van Idegem; maar op ne zekere keer was de moller (molenaar) ziek, en de paster was bezig mee hem te berechten, als Jan De Licht toeviel; en hij had veel volk en dat duurdegen niet lang of hij was binnen; en Jan zei: dat hij om geld gekomen was, en om dat kort gedaan te maken zei den ouwen « geef hem al gauw 't geld » en z'haalden daar ne zak goudgeld voor de pinne en woerten hem daar voor Jan zijn voeten. En Jan trok mee zijn volk op.

(Idegem. — Vander Linden, nr. 780 1/2. Cf. Ternest, pp. 279-283).

33 — Jan de Lichte den dienen was eens aan 't inbreken in het Kasteel van Munte en dienen meneer van da kasteel wier da gewaar. He hee hij tons een talloor genomen en naar beneên gepoeft en daarop was er niets meer t'horen en z'hebben zij niets meegenomen uit da kasteel.

(Maria Martha Van Glabeke, huisvrouw, ° Sint-Denijs-Boekel).

34 — In Onkerzele hier, aan de steenweg van Halle heeft Jan de Lichte ook twee koopmans die van Geersbergen kwamen overvallen en older portfeuille meêgenomen. (Een herbergbezoeker te Onkerzele. Cf. Ternest, pp. 222-223).

35 — In Oordegem heeft de bende van Jan Licht ook eens gestolen en langs de grote bane van Gent naar Aalst een vrouwmens overvallen en al haar censen afgepakt en die vrouw heeft niet lang meer geleefd. Als ze thuis kwam is z'in haar bedde gaan liggen en z'is zij daar niet meer uitgekomen. Van schotte hee zij azo een soorte van vliegende tieringe opgedaan.

(Mw. B. J., zonder beroep. ° Oordegem. Cf. Ternest, p. 179).

36 — Op de bane van Geersbergen (Geraardsbergen) naar Maria-Lierde stapten twee jonkheden van Maria-Lierde. Jan de Lichte en z'n klieke wisten dat en zij schoten zij één van die koopmans 't ondersteboven. Die doodsmijters hebben den dienen al z'n censen meegenomen.

(Maria Irma De Clercq, landbouwster °, Hundelgem).

37 — Een boer van Strijpen die voor zaken naar Gent was geweest werd op zijn terugreis door Jan de Lichte doodgeschoten. Die boerenzoon ging te voet langs de baan Gent-Geraardsbergen en te Oosterzele, op het gehucht Smessenbroek, werd hij overvallen. Omdat daar een grote struik stond noemde men die plaats « Groot Spaanse Heul » en ondanks dat er zich daar een herberg en andere huizen bevonden werd die mens toch overvallen. « Smessenbroek » is waar ge een winkel ziet met een horloge van « Verdal ».

(Twee zegspersonen te Oosterzele).

38 — Maar naar ze me gezegd hebben zou de Lichte wel in Wontergem geweest hebben, dat is een dorp gelegen tussen Deinze en Thielt, zo dat is al een heel eind van ons af.

(Schriftelijk medegedeeld door Mw. Jeanne Soens, Café Meteor, Anzegem).

39 — Een fabrieksman uit Kruishoutem van 64 jaar die heeft nog wel van Jan de

Lichte gehoord maar wist toch niets biezonders, enkel heeft hij gezegd dat De Lichte nooit hier in Wortegem, zelfs niet deze kant van Deinze geweest is.

(Schriftelijk medegedeeld door Mw. J. Soens, Café Meteor, Anzegem).

40 — En dan zijn ze naar de pastorie van Zandbergen gaan inbreken. In de kerke hadden ze kelken gepakt, want daar had Jan nog kweste gekregen mee enen van zijn mannen die zei dat hun dat geen geluk en zou meegebracht hebben maar Jan en zat daar niet mee in.

(Idegem. — Van der Linden, nr. 780 2/2. Cf. Ternest, pp. 259-62).

41 — De benne van Jan Licht, heet ook al hie geweest. Mijne peer zijn vaër moest geld wegdragen om enen van den troep te halen en da was 1.600 f. Da waren tein allemaal zilverstukken en hij pakte ne zak en hij holde een brood uit en al binnen stak'en de zilverstukken in. Onderweg passeerde Jan Licht hem en hij zei : « Wat hee je in diene zak? » Jan Licht taste. « Oh! 't Is maar een brood » en hij ging vut en in dezelfde nacht is heel de molen van Lommek (O.-L.-Vrouw Lombeek) uitgemoord.

(Gooik. — De Groot, nr. 802).

42 — In den aa St. Antonius-Staminee dor was de bende van Jan de Lichte aan 't inbreken. Die mannen kwamen amool langs 't keldergat binnen, maar den baas van 't staminee stond aan da gat, en van as z'hunne kop daar deur staken gaf hij d'r ne slag op en trok ze binnen iën veur iën, en as ze dan van buiten vroegen, hoe is 't daa binnen, dan zei hij « aa goed », maa da waas dan den baas dat da zei.

(Grembergen. — Van Onsem, nr. 263).

43 — Zekeren keer trok een boer van de jaarmarkt naar Steenhuyze terug voorzien van eene groote somme gelds.

Toen hij eenige schreden voorbij de herberg « den Os » gekomen was, ontwaarde hij eenen man, half in het gras der weide verdoken. Eer de boer op verdediging denken kon, richtte zich voor hem de kwaaddoeners op, van top tot teen gewapend, die, met een pistool op de borst, den boer dreigden af te maken, indien hij onmiddellijk zijn geld niet afstond.

« Ik zal 't u geven », zegde de slimmerik, met geveinsde droefheid, doch lost vooreerst hier in mijnen hoed uw pistool, opdat mijn meester zich van den aanval overtuige en hij mij als leugenaar of achterhouder niet aanzie ».

De booswicht dorstig naar geld, voldeed zonder verder nadenken aan het verlangen des boers. Met de snelheid des bliksems, trok deze op zijne beurt een geladen pistool uit zijnen zak en richtte deze op den dief en dwong hem zijnen reeds aanzienlijken gestolen buit over te geven. De bedrogen schurk zijn leven hooger dan zijn geld schattende, ontlastte zich, noodgedwongen, van al wat hij bezat. De boer vertrok zonder vertoeven naar zijn dorp, waar de mare zijner onverhoedse en zonderlinge aanranding wijd en zijd verspreid werd. Men heeft altijd beweerd, dat de bestolen dief niemand anders was dan de beruchte Jan de Lichte.

(Ninove. — Plas, p. 181, De Groot, nr. P 97. Cf. Ternest, p. 228).

44 — In Strijpen weddegen Jan De Licht mee dan burgemeester dat hij 's zondags mee zijne pardessu aan zou komen kaarten hebben. En 't was azo ook.

(Smeerebbe-Vloerzegem. — Van der Linden, nr. 777 1/2. Cf. Ternest, pp. 198-199).

45 — Jan de Licht, den dien zat weggedoken in een holle tronke, en ne vismarchand passeerdegen en den hond en willegen daar nimmer voorbij, zo dat er Jan uit moest. (Steenhuize-Wijnhuize. — Van der Linden, nr. 776. Cf. Ternest en Courteaux).

46 — Dat er aan de Oude Gentse Baan een holle knotwilg stond waar zegsman als kind in speelde : daar hield Jan de Lichte zich verborgen ... Dat er op zekere dag een man voorbijkwam met een kruiwagen getrokken door een hond; de man reed naar de stad om stokvis. Bij de boom gekomen, wou de hond niet meer verder en begon te blaffen. De man wierp een steen in de boom en hoorde een zucht. Ze zaagden de boom af en Jan de Lichte werd er uitgehaald, gebonden en naar Aalst gevoerd; daar werd hij opgesloten in de kelders van de rijkswacht, de huidige middelbare meisjesschool ...

(Aalst. — Courteaux, p. 290).

47 — Jan de Lichte werd aangehouden in een knotwilg te Melle, bij Gent, in een veldweg in de « Vortzak » en dat die fameuze knotwilg nog altijd bestaat.

(Melle. — R.M. « Het Volk », dagblad, 26-27.11.1966).

48 — Op oudejaarsavond 1744 kwamen drie booswichten bij de maalter Petrus Van Lierde, naar zij beweerden om meel te kopen. Daar ze beweerden van verre te komen, schonk de maalter een glas bier. Terwijl hijzelf dronk werd hij door een van de booswichten de keel overgesneden. Een andere roofmoordenaar ging hierop de vrouw van de maalter, Theresia Van Audenrode, te lijf en trachtte haar dolksteken toe te brengen in de borst. De vrouw had echter 'n stevig keurslijf aan, zodat de dolk er niet doorheen geraakte. De moordenaar, die blijkbaar bijgelovig was, riep tot zijn makkers : « Het is een toverheks! Laat ons vluchten! ». En zo kwam de molenaarin er levend van af. De moordenaars werden later gevat. Zij behoorden tot de bende van Jan De Lichte, met wie zij samen veroordeeld werden en terechtgesteld op de markt te Aalst in 1745.

(O.-L.-Vrouw-Lombeek. — A.L. « Het Volk », dagblad, 6.6.1964. Cf. Ternest, pp. 241-251).

Zoals men kan vaststellen heeft vooral het *voorval bij de holle boom* het volksgemoed bewogen, maar ook de *overval gepleegd te O.-L.-Vrouw Lombeek* en de *geschiedenis van die reizende tinnezieter* hebben indruk gemaakt. U kan ook konstateren dat in *drie gemeenten een herberg* wordt aangewezen waar Jan de Lichte zou vergaderd hebben. (Het café van Aimé Priels « In de Paling », gelegen naast een waterloop, in de kom van Aspelare, wordt wel het meest vermeld). Ook die toespraak in het *Bargoens* komt herhaaldelijk voor, zij werd zelfs te St.-Truiden opgetekend. Vanzelfsprekend onthield men ook de diefstal van een chrismale te *Zandbergen*.

Een authentiek lied of « mannekensblad » over Jan de Lichte werd tot op heden niet gevonden.

49 — Dicht bij Geraardsbergen in het gehucht Atembeke staat een kapel genaamd « kapel van Jan de Lichte ». Ze zou gebouwd zijn op de plaats waar hij destijds werd aangehouden en zou juist ter herinnering aan dat feit zijn opgericht. Ik ben als jongen meerdere malen in die kapel geweest en herinner me, dat personen uit de omgeving de oorsprong aldus vertellen. Zij noemden het bos altijd « Het Raspailbos » ... Schriftelijke dokumenten hierover zijn me niet bekend en ik ben trouwen reeds meer dan 50 jaar weg uit de streek.

(Geraardsbergen. — A. Van Bockstaele, Brugge. « De Standaard », dagblad, 7.11.1966).

50 — Oude lieden vertellen dat de bendeleden van Jan de Lichte zich verfristen in de Dender, ter hoogte van « de lange haeg », alvorens hun slag te slaan in de pastorie van Zandbergen die slechts 500 m. verder gelegen is.

De plaatsnaam « de lange haeg » wordt nog gebruikt, terwijl de haeg zelf ook nog bestaat, rekening houdend natuurlijk met het feit dat deze doornenhaag ten gepasten tijde verjongd werd.

Na de diefstal in de pastorie van Zandbergen zouden de gangsters hun buit verdeeld hebben in de « Vondelsmeersen » aan de grensscheiding van Zandbergen en Appelterre. Door deze weiden loopt een voetweg die nu nog druk gebruikt wordt.

Bij de verdeling van de buit had een hoog oplopende twist plaats tussen de bandieten. Na de vechtpartij ging de groep uiteen; een deel zou de Brede weg opgekomen zijn tot aan de kerk van Appelterre, en daar de kerkwegel gevolgd hebben die loopt van de kerk naar de kapel van O.-L.-Vrouw ten Beukenboom te Voorde.

Deze kapel is gelegen aan de oude heirbaan Oudenaarde-Brussel, via Nederbrakel en Ninove, dateert van 1661.

Een deel van de bewuste kerkwegel zou daarom nog « het donker straatje » genoemd worden..

Toen mijn grootouders nog kinderen waren, baden hun ouders schier iedere avond tijdens de litanie van alle heiligen : « van de pest, de tering, de tyfus, de pokken en de bende van Jan de Lichte, spaar ons heer! »

51 — De dievenbende van Jan de Lichte kwam bijeen in herbergen. Iedereen wist dat. Jong en oud kon zulke plaatsen aanwijzen : « De Paling » te Aspelare⁽¹⁾ en een oude herberg « Het Kruisken » te Hemelveerdegem; die was gelegen vlak aan de grensscheiding met de gemeente Deftinge. Klein en groot toonde die huizen als een pleisterplaats, waar de bende kwam om een slag te beramen en in geval van nood konden de leden daar dan ook onderdak vinden. En hoe kon dat anders? Ook de baas zou deel gehad hebben in de roverstochten.

« Het Kruisken » was tot voor een twintigtal jaren nog een drankhuis en de bewoners hebben het dan een weinig verbouwd, maar de naam is gebleven, en het

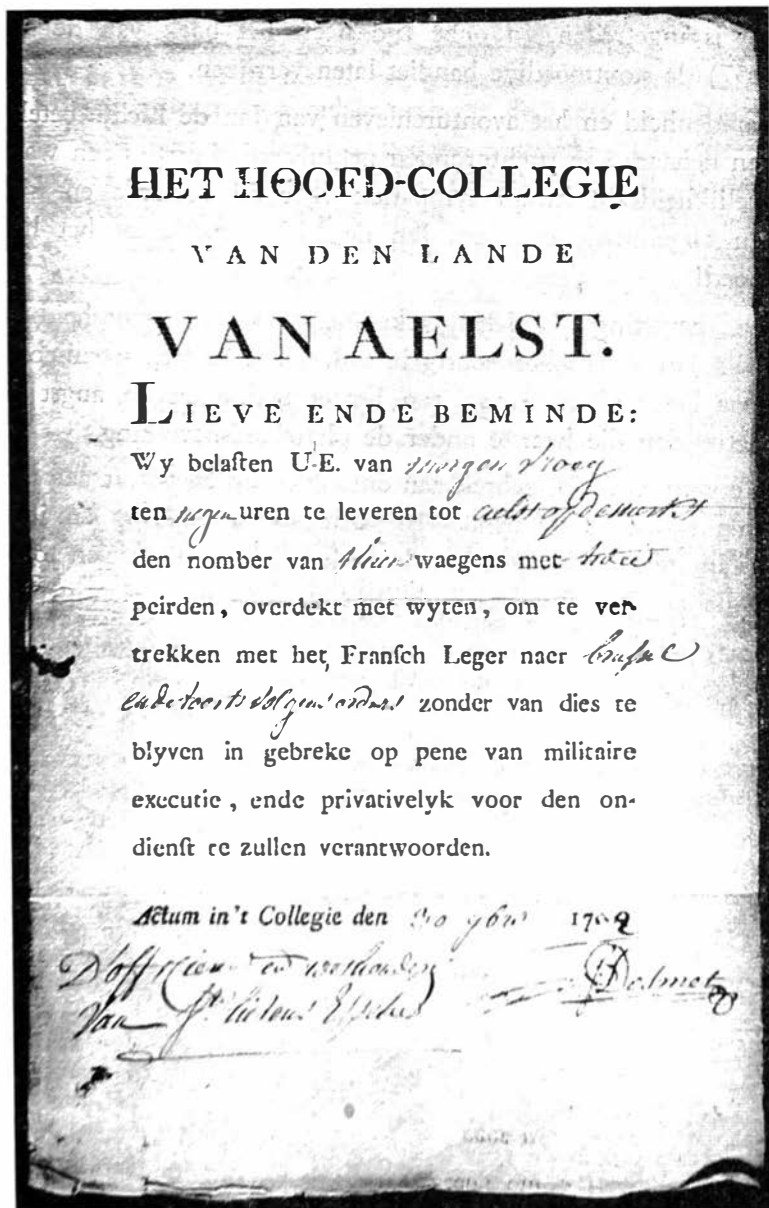
(1) Willy VANDER POORTEN : Verhalen van mijn grootvader. O V Z XXXVIII (1963).

huis wordt nu nog altijd « Het Kruisken » genoemd. De naam staat ook in de oude boeken.⁽²⁾

Meteen rijst de vraag of het drankhuis « Het huisken » vermeld in sommige werken die handelen over Jan de Lichte, en waarvan als baas Jacques Plantin wordt opgegeven, niet identiek dezelfde herberg is.

Immers vele leden van de bende waren afkomstig uit gemeenten rond Nederbrakel.

(Appelterre — Willy Vander Poorten.)

(2) E.H. Jozef DE BROUWER: Herbergnamen in het Land van Aalst vóór 1780. Het Land VAN AALST. 1952, nr 1, 36-46. De auteur vermeldt « Het Kruisken » als een zeer oude herberg.

BESLUIT

De geschiedenis leert ons dat na de grote kloppjacht, gehouden in september 1748, op verzoek van de Aalsterse burgemeester ridder Vilain XIII en met medewerking van intendant-generaal markies de Séchelles, zich nog andere dievenbenden hebben gevormd. Vermoedelijk is later een kontinuatie gebeurd met de bende van J. de Lichte. Werd reeds in 1749 te Gent het vermelde boek : « VONNISSEN VERLEENT BINNEN DE STADT AELST.. » uitgegeven, in het midden der 19e eeuw komt dan de « JAN DE LICHTTE » van E. Ternest, de zó populaire levensbeschrijving waardoor de schrijver met zijn held a.h.w. hand in hand de onsterfelijkheid is ingetreden. In onze tijd heeft het boek van de letterkundige L.P. Boon (1957) de stoutmoedige bandiet laten verrijzen.

De ongebondenheid en het avonturenleven van Jan de Lichte betekenden voor de met geest en lichaam aan pachtgronden gekluisterde boertjes een ware afleiding, zijn onafhankelijkheidszin kwam sympatiek voor bij bejaarde en niet gehuwde loonwerkers en ongehuwde moeders. Jan de Lichte sprak tot het licht ontroerbaar volksgemoed!

De Franse bezetting (1745-49), gekenmerkt door werkloosheid en analfabetisme, heeft een Jan de Lichte voortgebracht. De z.g. bandietenhoofdman werd begunstigd door het ontbreken van een beroeps politie en de angst voor allerlei vergeldingsmaatregelen die heerste onder de plattelandsbevolking.

Strukturele werkloosheid, gebrek aan ontwikkeling en tekort aan ambachtelijke opleiding waren tijdens deze armoe- en oorlogsjaren schering en inslag. Vooral dergelijke omstandigheden hebben Jan de Lichte helpen uitgroeien tot een « aarts-misdadiger », die op 25-jarige leeftijd zijn euveldeken met een gruwelijke dood heeft betaald ...

Ger. SIMONS

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamsche Zanten » uit, waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden

Hij schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het Voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 41, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Raad van Beheer: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters: Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: R. Depoorter; leden: F. Brossé, Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, Dr. H. Nowé, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. J. Vandenhoute, G. Van Petegem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond: voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: R. Depoorter; leden: F. Brossé en Dr. R. Haeseryn.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes: voorzitter: Lic. R. van der Linden; leden: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pieters en G. Weze; adviseurs: H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen: voorzitter: G. Weze; leden: M. Broeckhove, F. Brossé, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Petegem.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: G. Hebbelynck; leden: F. Brossé, R. Depoorter, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P. J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde: voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; penningmeester: G. Hebbelynck; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove.
